

I. Úvod

Tématem mé bakalářské práce je úloha snů v individuálním procesu a to u Carla Gustava Junga. Carl Gustav Jung byl švýcarský psychiatr, psychoterapeut a zakladatel tzv. analytické psychologie, jejímž klíčovým pojmem je právě tzv. individuální proces. Jde o psychický vývojový projekt, v jehož rámci člověk uskutečňuje sebe sama a stává se tím, kým je, což v tomto směru představuje doslova kardinální a finální cíl. Jeden z nejdůležitějších prostředků k jeho dosažení je pak tzv. analýza snů, která zároveň představuje hlavní terapeutický nástroj tohoto přístupu. Pojmem sen je přitom samozřejmě myšlen produkt procesu snění probíhajícího ve spánku.

Práce je primárně pojata jako nastínění základní struktury psychologie C. G. Junga. Domnívám se, že přístup ke snu ve smyslu vytržení tohoto fenoménu z celé této nesmírně celistvé a navzájem provázané teorie není vhodný. Sen je v této práci, stejně jako v Jungově přístupu, naopak zasazen do logického celku směřujícímu k určitému cíli. A to je podle mého názoru také jedním z největších přínosů práce, že narozdíl od mnohých autorů, kteří se věnují tématu snu, sen nevyjímá, ale zasazuje. A to zároveň, a to je nejdůležitější, na teoretické úrovni do obrazu světa či životní koncepce člověka. Sen zde vystupuje, ačkoliv se tolik vymyká tomu, co je nám známé a běžné, jako nedílná součást lidského bytí.

První úsek práce je věnován základním pojmům analytické psychologie, tedy osvětlení povahy nevědomí, jež je jejím vůbec nejzákladnějším předpokladem, dále charakteristickým mechanismům a procesům v lidské psýché s důrazem na určité typické vlastnosti vědomí člověka této západní části světa. Nechceme nyní prozrazovat bližší údaje, proto se spokojíme jen s konstatováním, že tyto jakési 'západní rysy' s sebou přinášejí jisté důsledky, jež se promítají do nezáviděníhodného stavu moderní psýché. Druhý oddíl práce je potom věnován tomu, jakým způsobem toto lidské zpustošení, použiji-li Jungův termín, zacetit, ale nejen to, ba dokonce především to, dovést člověka k sobě sama, potažmo k Bohu.

Ráda bych zde také uvedla, proč jsem si vlastně zvolila toto téma. Samozřejmě v první řadě proto, že mě nadmíru zajímá snění a sny. Své sny si zapisuji již dlouho, celých osm let. Přinášejí mi natolik působivé, až impozantní obrazy a zážitky, že nemohu jinak, než se k nim stále znovu vztahovat a vracet. Také proto jsou mé sny součástí této práce, přičemž v ní figurují pouze jako dopňující materiál a nikoliv jako nosné sloupové. Odjakživa mě také nesmírně přitahovala Jungova psychologie. Prostor, jenž se člověku otevře díky projektu bakalářské práce, jsem proto využila právě pro tento svůj vskutku bytostný osobní zájem.

Nemohu než ještě podotknout, že toto dílo vzniklo na dvou březích širého

Bodamského jezera, u něhož se nenarodil nikdo jiný než Carl Gustav Jung.

Přístupme však již k samotné práci.

II. Nevědomí

Vymežit úlohu snů v individuálním procesu u C. G. Junga, znamená nastínit základní pilíře jeho analytické psychologie. Pouze skrze vyjasnění jeho pojetí lidské psýché, jejích mechanismů a základních pojmů, které užívá, lze také uchopit problém snu. Psýché je pro Junga souhrn všech psychických procesů - je to vědomě-nevědomá celost.¹ A vzhledem k tomu, že jeho analýza snu stojí a padá s hypotézou nevědomí, musí nás zde v první řadě zajímat fenomén nevědomí. Sen je totiž v jeho koncepci výrazem nevědomé duševní skutečnosti.² Právě nevědomí je zde matricí snů.³ Abychom tedy mohli vůbec mluvit o snu, musíme vědět, co je nevědomí. Jde o jeden ze základních pojmů Jungovy psychologie, charakterizuje jej tedy z mnoha různých hledisek skrz naskrz celým svým dílem. Jung stále znovu a znovu obohacuje své základní myšleky o širší a hlubší pozorování. Následující poznatky jsou tedy syntézou jeho nejúdernějších myšlenek.

Jung si stojí za tím, že je jen málo tvrzení, které lze o nevědomí říci s jistotou a že pojem 'nevědomí' je vlastně pouhou domněnkou. Sám tento termín totiž vyjadřuje tu banální skutečnost, že je to něco, o čem se vlastně mnoho neví a čeho si ani člověk není vědom. Nejobecněji Jung nevědomí defnuje jako psychickou oblast pod prahem vědomí,⁴ (příčemž o vztahu mezi nevědomím a vědomím pojedná další kapitola). Nevědomí se však pouze jeví jako psychické⁵ – vzhledem k tomu, že člověk k této oblasti nemá přímý přístup, může se mu pouze 'jevit'. Jung se domnívá, že nevědomé faktory psychickou povahu srovnatelnou s povahou vědomých obsahů mají, s jistotou to ale podle něj říci nelze.

Oblast nevědomí lze však zkoumat prostřednictvím jeho manifestací – a to skrze účinky a produkty, které překročí práh vědomí (a to kupříkladu ve formě snů). Je ovšem možné pouze předpokládat, že ony účinky pocházejí z nevědomí. A navíc - přístup k těmto produktům je omezen tím, že je vyjadřuje a zkoumá odlišné médium: vědomí. A to je dle Junga svou podstatou úzké a omezené, neboť je 'pouze' momentálním procesem přizpůsobení⁶ (co je tím řečeno, dozvíme se níže). Cokoli lze tedy o nevědomí vypovědět, jsou jen znázornění nebo konkretizace, jež přísluší vědomí.

Nevědomí je tedy u Junga neurčitelné, neohraničitelné a nedefinovatelné Něco⁷, co přes všechny snahy o poznání zůstává neznámým a bezmezným duševněm.⁸ I přes to je ale

1 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 53

2 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 132

3 Tamtéž. Str. 227

4 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky.

5 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 324

6 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 327

7 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

8 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 219

pro něj zcela evidentní, že vedle vědomí se rozprostírá ještě jiná 'rozloha'. A o té je vlastně známo jen to, že existuje, neboť na vědomí působí širokou škálou vlivů (k nimž se také brzy dostaneme). O skutečné povaze nevědomí tak podle Junga s jistotou vypovídat nelze, lze pouze navrhnout jistý model, (příčemž je třeba brát na zřetel, že tato dvojtečka jaksi uvádí celý následující text – tím se chce říci, že co bude od nyníška řečeno, patří stále pod onen model):

V díle *Struktura nevědomí* (1916) rozděluje Jung nevědomé obsahy na osobní a kolektivní a dále o nich hojně referuje v mnoha dalších přednáškách. Specifikuje tak blíže, co si pod pojmem nevědomí představuje. V této oblasti tedy rozlišuje mezi její osobní a neosobní či kolektivní částí. Ve vrstvě osobního nevědomí je podle něj obsažen především materiál osobní povahy a jeho strukturálními elementy jsou ponejvíce tzv. emočně nabitě komplexy. Kolektivní nevědomí potom vytváří jakýsi „všeobecný duševní základ nadosobní povahy“,⁹ jenž je přítomný v každém jedinci, a jsou to tzv. archetypy, které tvoří jeho stavební prvky. Je pravděpodobné, že Junga k tomuto rozlišení přivedla snaha porozumět svým mytologickým fanaziím (lépe však imaginacím).¹⁰ Tím, že rozlišil nevědomí tak, jak jsme uvedli, se na fantazie nedíval jako na produkty svého osobního nevědomí, ale jako na výtvořiny zděděné kolektivní psyché a díky tomu jim mohl lépe porozumět. K tomuto tématu se ještě blíže dostaneme.

II.I. Osobní nevědomí

Osobní nevědomí tvoří první, povrchovou vrstvu, kterou Jung označuje jako okraj či třáseň vědomí. Obecně řečeno jde o jakýsi osobní inventář, jenž je vyplněn subjektivním materiálem, který byl získán individuální zkušeností. Obsahuje totiž "všechno to, co vím, na co však momentálně nemyslím; všechno, čeho jsem si byl kdysi vědom, nyní však je zapomenuto; všechno, co je vnímáno mými smysly, ale mým vědomím nepovšimnuto; všechno, co bezděčně (...) cítím, na co myslím, vzpomínám, co chci a činím; všechno budoucí, co se ve mně připravuje, ...".¹¹ Nevědomé je tedy v důsledku všechno to, co momentálně nefiguruje ve vědomí.

Za stavební kameny osobního nevědomí považuje Jung, a to jsme již naznačili, tzv. citově zabarvené komplexy. Svou teorii komplexů předestírá mimo jiné v přednášce *Obecné pojednání k teorii komplexu* (1934), kde tyto elementy nejobecněji definuje jako autonomní psychické faktory, a to takové faktory, jenž mají charakter jakýchsi dílčích duší. Komplexy

9 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 98

10 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 210

11 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 38

jsou podle něj odštěpené části psýché tedy odštěpené psychické fragmenty, které mají tendenci vytvářet malou osobnost samu o sobě. K jejich vzniku dochází na základě traumatu, emočního šoku či nejčastěji vlivem morálního konfliktu.¹² Tyto tzv. štěpivé tendence jsou pro lidskou psýché velmi charakteristické, o tom bude ještě mnohé řečeno, i když k samotným komplexům se již pro nesmírnou rozsáhlou problematiku již nedostaneme.

Na závěr je ještě třeba dodat, že poněkud v rozporu s běžným míněním, Jung komplexy nepojímá jako něco nevhodného či chorobného, ale jako cosi přirozeného: jako zvláštní životní projevy či živé jednotky nevědomé psýché, které tvoří její strukturu. Podle něj jsou normálním životním jevem - jsou jednoduše vždy a všude.¹³ Tvoří dokonce 'osobní intimitu' duševního života.

II.II. Kolektivní nevědomí

Pod onou 'třásní', tedy pod vrstvou osobního nevědomí se podle Junga rozprostírá ještě daleko hlubší oblast, a to sféra neosobního či kolektivního nevědomí, jíž naopak budeme v této práci věnovat převládající pozornost. Její existenci Jung zdůvodňuje takto: „Tak jako vykazuje lidské tělo společnou anatomii, má také psýché přes všechny rozdíly společný substrát. Existence kolektivního nevědomí je prostě psychickým projevem totožnosti struktur mozku.“¹⁴ Stejně jako tělo má totiž i lidský mozek svou historii, neboť byl zbudován během miliónů let a tak také „reprezentuje historii, které je výsledkem.“¹⁵ Jung je toho názoru, že se strukturální elementy kolektivního nevědomí, tak jako morfologické prvky lidského těla, dědí.¹⁶ Následkem toho mají různé duševní vývojové linie společný kmen, přičemž jeho kořeny procházejí celou minulostí lidstva. A proto musí být podle Junga základem obecné podobnosti psychických procesů u všech individuí stejně obecná, a proto neosobní zákonitost.¹⁷ Kolektivní nevědomí je tedy proto 'kolektivní', že je tvořeno obsahy, které jsou ve všech lidech stejné či velmi podobné.

Pro označení těchto psychických kolektivních motivů, o nichž Jung referuje kupříkladu v článku *O archetypech kolektivního nevědomí* (1935), používá řeckého termínu archetyp, přičemž původ tohoto starobylého slova osvětluje v tzv. *Tavistockých přednáškách*. Výraz "archetypos" či "archetypus" se skládá ze dvou částí: *archaios* čili prvopočáteční či původní a

12 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 246-248, 257

13 Tamtéž. Str. 253-254

14 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

15 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př. č. 2.

16 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 99

17 JUNG, Carl Gustav: Aion. Příspěvky k symbolice bytostného Já. Str. 17

typos čili forma, vzor anebo vtištění. Své pojetí těchto kolektivních prvků dále přibližuje na mnoha různých místech a zároveň mnoha rozličnými formulacemi: chápe je jako preexistující formy či od pradávna trvajících obecné obrazy,¹⁸ jako prapůvodní idee¹⁹, zděděné ražení drah²⁰ či jako apriori existující typy.²¹ Tedy jako formy či obrazy kolektivní povahy, které se ve shodné podobě vyskytují u všech lidí, tedy všech dob, míst a etnik.

To, že je tedy lidská duše *také* kolektivní a objektivní, a tak jen částečně jedinečná či subjektivní, dokazuje podle Junga například skutečnost, že se v mytologiích, ve folklóru a také v individuálních snech či imaginacích (jimž bude věnována samostatná kapitola) téměř identicky opakují stále stejné motivy. Jung se domnívá, že kolektivní předznamenání mají všechny individuální výtvoř, že tedy nelze hovořit o tom, že by měly jedinečnou kvalitu. Vysledoval totiž, že lidé reprodukuji velmi komplikované (archetypické) obrazy a to zcela spontánně čili bez přímého kontaktu s příslušnou tradicí.²² Tak došel k názoru, že archetypy jsou archaické, nadosobní, historické a fylogeneticky funkční pozůstatky v nevědomí,²³ které se konkrétně projevují jako mytologické představy.²⁴ O tom ale až později.

Archetypy dále představují cosi jako kolektivně existující nevědomé podmínky. Vytvářejí totiž typické formy chování či jakési charakteristicky lidské mody:²⁵ Jako biologická bytost se člověk prostě nemůže chovat jinak než specificky lidským způsobem.²⁶ A tak regulují, podněcují a podrobují lidskou psyché svým cílům. Podle Junga to totiž bylo právě nad archetypy jako nad nevědomými předobrazy, kde se vyvinuly veškeré vědomé představy a činy – a tyto představy a činy s nimi stále souvisí, neboť jsou společnými instinkty představování a jednání. Proto Jung fenomén archetypu označuje - podle jeho hlavního působení - za cosi jako "spiritus rector",²⁷ řídicí duch.

Nevědomí je tedy dle Jungova modelu oblastí, která je tvořena osobními a kolektivními obsahy. Toto zjištění nám však k otevření našeho tématu snů ještě nepostačí. Nyní je totiž důležité zjistit, jaký vztah mají podle Junga ony dvě základní složky psyché - právě charakterizované nevědomí, kde má sen své kořeny, a vědomí - a jaké z toho plynou důsledky pro psychologii člověka.

18 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 148

19 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

20 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 27

21 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 217

22 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

23 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 189

24 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 240

25 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 87

26 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 54

27 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 61

III. Povaha lidské psýché

III.I. Disociabilita psýché

Ony dvě elementární části lidské psýché, tedy vědomí a nevědomí, mají podle Junga mezi sebou jen velmi volné spojení: Jsou od sebe jaksi *relativně* odděleny, i když tedy nelze mluvit o žádném "zde" ve smyslu vědomí ani o žádném "tam" ve smyslu nevědomí.²⁸ Tento specifický psychický fenomén pojmenoval Jung ve svém článku *Teoretické úvahy o podstatě duševna* (1947) jako tzv. disociabilita psýché.

Pokud však nevědomí nesplyvá s vědomím, jak se dostane vědomí k onomu nevědomému inventáři, o němž byla řeč výše? Podle Junga závisí tento proces tzv. uvědomování psychických obsahů na jejich intenzitě, tzn. na jejich energii. Aby bylo možné popsat tento mechanismus, je třeba nejprve definovat pojem tzv. prahu, jehož jsme se již dotkli v úvodu. Jung tak činí prostřednictvím analogie vědomí se smyslovými funkcemi: Vzhledem k tomu, že vědomí pojímá jako systém vnímání par excellence, soudí, že jej lze porovnat s vnímatelnou zvukovou či světelnou škálou. A tak stejně jako pro smyslové vnímání i pro psychické procesy zřejmě existuje dolní a horní práh, který obrazně řečeno "odděluje" či naopak "spojuje" vědomou a nevědomou oblast psýché.

Samotný proces onoho uvědomování psychických obsahů pak vidí Jung následovně: psychické obsahy musí mít určitou intenzitu - tedy energii, aby mohly překročit zmiňovaný práh. Mají-li obsahy, které jsou nevědomé, tuto energii jen v menší míře, zůstanou nevědomé; s přírůstkem energie se však mohou nad práh vědomí dostat. Tak se z nevědomých procesů stávají procesy vědomé. Ty potom opětovnou ztrátou energie spadnou pod práh vědomí a stanou se tedy znovu nevědomými. Podle Junga se přírůstkem energie mohou nevědomé procesy stát vědomými, ale také nemusí: ony pouze disponují energií, která jim uvědomění umožňuje. Z toho vyplývá, že nevědomý proces vůbec nemusí překročit práh a začlenit se do vědomí.²⁹

Z jakých důvodů se nevědomé obsahy a procesy do vědomí nezačleňují? A proč je podle Junga propustnost mezi vědomím a nevědomím žádoucí? Odpovědi na tyto pro naše účely principiální otázky načrtnou následující oddíly této kapitoly, v nichž bude řeč o specifických vlastnostech vědomí moderního západního člověka, na něž má Jung výhradně 'zaostřeno', a o jeho pojetí lidské psychiky jako seberegulující soustavy.

28 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 53

29 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 25

III.II. Zaměřenost psýché

Jung operuje s představou, konkrétně například v přednášce *Psychologie archetypu dítěte* (1940), že existuje cosi jako vědomí západního civilizovaného člověka. Právě jeho psychologií, jak bylo naznačeno, se ostatně ve svém díle primárně zabývá. Pojem "západní" vědomí však nechápe jako jakýsi všeobecný pojem, nýbž pouze jako "historicky podmíněnou a geograficky omezenou veličinu, která reprezentuje jen část lidstva".³⁰ Je to kupříkladu "východní" vědomí, které staví proti vědomí "západnímu", my se však pro nedostatek prostoru budeme držet pouze tohoto typu. Jung je totiž toho názoru, že vědomí západního člověka je charakteristické tím, že má dvě specifické vlastnosti: Jsou to jeho vyjímečná diferencovanost a výrazná zaměřenost. Hlavní podstatou západního vědomí je tedy - z tohoto úhlu pohledu - koncentrace na několik málo obsahů, jež jsou díky tomu o to zřetelnější.³¹

Zaměřenost vědomí je podle Junga sice velice důležitá vymoženost, poněvadž v sobě skrývá nasměrování na cíl a to je jistě nezbytným předpokladem každého vědomého procesu.³² Tato vymoženost má však kromě svých předností také jisté nevýhody. Jung si povšimnul, že zaměřenost vědomí v sobě zahrnuje vyloučení všech psychických prvků, které se k němu zdánlivě nebo skutečně nehodí.³³ Všechno, co se nehodí, se materiál tudíž na základě výše popsaného mechanismu doslova propadne do nevědomí a všechny příliš slabé prvky v něm zase zcela zůstanou. Nevědomý proces, jak bylo předestřeno výše, tak vůbec nemusí překročit práh a začlenit se do vědomí. Tak ale podle Junga dochází k úkazu, jenž je právě pro západního člověka velmi příznačný: jeho vědomé obsahy se vyznačují pozoruhodnou jednostranností.³⁴ Zde je však třeba zdůraznit, že vyloučení jiných psychických obsahů je zároveň jak důsledkem, tak také předpokladem vědomí. Zaměřený proces je tedy zároveň a nevyhnutelně procesem jednostranným. Protože směr je jednostrannost, je také jednostrannost nutnou vlastností zaměřeného procesu. O nevýhodách z toho plynoucích ale až později.

Vědomí obecně Jung definuje jako „pole okamžitého pohledu“.³⁵ A západní vědomí onen pohled cílí - schématicky a s jistým omezením řečeno - výhradně jedním směrem. Podle Junga ale pro každou jednostrannost existuje vyrovnání. A o tom pojedná právě následující oddíl.

30 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

31 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 241

32 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 329

33 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 327

34 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 241

35 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Přednáška č. 1

III.III. Seberegulace psyché

Jung totiž, jmenovitě kupříkladu v přednášce *Problém duše moderního člověka* (1928), vychází z předpokladu, že psychické procesy jsou procesy energetické a proto se také chovají podle zákona o zachování energie. Žádná duševní hodnota se tedy podle něj nemůže vytratit, aniž by byla nahrazena nějakým ekvivalentem. Za základní pravidlo psychického chování vůbec tak považuje tzv. pravidlo psychické kompenzace. Psyché se podle Junga chová stejně jako živé tělo – a to jako autoregulující soustava, která tíhne k rovnováze. To znamená, že sama sebe neustále vyrovnává a ustavuje pokud možno normální duševní rovnováhu.³⁶ Všechny děje, které tedy zajdou příliš daleko, vyvolají autoregulaci a to právě ve formě kompenzace, což v Jungově pojetí znamená vyvážení či urovnání všech nejrozmanitějších údajů a stanovisek.

Navážeme-li tedy z tohoto zorného úhlu na výše řečené, vyjádříme načrtnutou situaci zcela prostě: příliš mnoho "zde" (ve vědomí) může způsobit příliš málo "tam" (v nevědomí) a obráceně. Jung v rámci svého modelu nevědomí tedy formuluje domněnku, že jednou ze základních vlastností nevědomí je jeho kompenzační či komplementární vztah k vědomí.³⁷ Aby jev lépe ilustroval, uvádí, jak má ve zvyku, výstižný přírůbek psychického systému s fyziologickým: "Stejně účelně jako reaguje tělo na infekci nebo abnormní způsob života, reagují na nepřírozené nebo nebezpečné poruchy svými obrannými prostředky i psychické funkce."³⁸ Důvod toho, proč zacházíme až do oblasti 'nebezpečných abnormalit', vyjde najevo v dalším oddílu této kapitoly.

Určitá forma vyrovnání je tedy vždy k dispozici pro každou jednostrannost vědomí, neboť na vědomí podle právě objasněného Jungova pravidla kompenzace působí nevědomí a to regulujícím způsobem. Nevědomí je tedy pro vědomí jakýmsi více či méně modifikujícím protihráčem či spoluhráčem³⁹ a existuje v něm vždy větší nebo menší měrou protikladná pozice, která má za úkol postoj vědomí vyrovnávat. Nevědomí se tak podle Junga skrytě účastní života a to vždy a všude. A to proto, že, jak jsme viděli, obsahuje nejen všechny zapomenuté materiály individuální minulosti, tak také všechno to, co se dosud nedostalo nad práh vědomí. To znamená celou oblast kolektivního nevědomí jakožto ony zděděné strukturální a funkční stopy lidského ducha - tedy natolik význačné archetypy.

Zde vidíme, že propustnost dělící stěny mezi vědomím a nevědomím je z hlediska regulace žádoucí, a to obzvláště pro zaměřené a tak jednostranné západní vědomí.

36 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 228

37 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 327

38 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 183

39 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 35

III.IV. Potlačení regulující funkce

Jung se domnívá, že kdyby byl vědomý postoj zaměřený jen v malé míře, mohlo by nevědomí do vědomí vplývat úplně samo od sebe⁴⁰ a regulovat psychický stav. Nevědomý obsah by tak mohl zaměřený jednostranný proces podstatně obohatit, čímž by se jednostrannost postupně eliminovala. Toho však není možné docílit, neboť nevědomé obsahy, jež vylučuje právě zaměřenost, nemohou dosáhnout vědomí. Protikladné či modifikující vlivy nevědomí by tedy nebyť zaměřenosti vědomé funkce, mohly zasáhnout ihned.

Regulace je tak podle Junga vyřazena cílevědomou vůlí a kritickou pozorností vědomého procesu, konkrétně pak specifickými psychickými mechanismy tzv. vytěsnění a tzv. potlačení. Vědomí proti regulujícím pokusům nevědomí využívá těchto speciálních metod, aby prostřednictvím své vůle bránilo vlastní pozici. Pomocí vytěsnění jsou podle Junga psychické obsahy přenechávány nevědomí tím, že člověk jaksí preferuje to, aby je zapomněl.⁴¹ Proti mechanismům kompenzace však vědomí protestuje ještě onou druhou formou a tou je potlačení: A tendence, které jsou potlačeny, ty jsou doslova vědomě a záměrně eliminovány čili zcela odstraňovány.⁴²

Vědomí tedy korigujícím podnětům z nevědomí zabraňuje, protože ty se jako takové k jeho zaměření nehodí - kupříkladu proto, že jsou pro racionální vědomí příliš iracionální. Vědomé prožívání je tak to preferované a o nevědomém se pochybuje, a to také z toho důvodu, že způsob, jakým se jeho obsahy často provalují na povrch, je činí pro vědomí nepřijatelnými.⁴³ Jako například mnohé sny, které mají podle tohoto modelu, jak uvidíme v dalším textu, právě regulující funkci.

Lidé tedy podle Junga dělají všechno pro to, aby nevědomé procesy nijak nezasahovaly viditelný povrch jejich života. Jsou zcela posedlí svým vědomím a tak také tím, že popírají existenci oné druhé strany psyché - nevědomí: "Naším skutečným náboženstvím je monoteismus vědomí."⁴⁴ O tom však bude opět pojednáno až v dalším oddílu.

Je-li však nevědomé kompenzační působení potlačeno, důsledky jsou nabíledni: regulující funkce ztrácí svůj regulující vliv.⁴⁵ To však neznamená, že ono psychické působení vymizí, neboť popíráním obsahy nevědomí zrušit nelze: "Kdykoli je nějaké kvantum psychické energie potlačeno jednostranným postojem vědomí do pozadí (...) /vystupuje/ proti vědomé osobnosti s určitým zaměřením (v našem případě exogamním /viz další oddíl) (...)

40 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 340

41 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla VII. Symbol a libido.

42 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

43 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 203

44 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

45 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 341

jiná nevědomá osobnost."⁴⁶

III.V. Autonomie nevědomí

Nacházejí-li tedy psychické energie dostatečné využití a usměrnění, nestaví se podle Jungova modelu člověku z nich na odpor nic rušivého. Pokud však kompenzační snahy nejsou pojaty do vědomí a jsou místo toho vytěsňovány či potlačovány, objeví se projevy jistého městnání. To proto, že se síly, které vyvolávají kompenzace, seskupují, neboť je tu stále, v souladu se zmiňovaným zákonem o zachování energie, ono kvantum energie, které by bylo sto uvědomění regulace umožnit. Energetické zdroje potom přetékaají a nevědomý obsah nadále, ba ještě více, působí na vědomí. To je tematizováno například v přednášce *Vztahy mezi já a nevědomím* (1928): "Věci vnitřního světa člověka subjektivně ovlivňují tím více, čím jsou nevědomější."⁴⁷

Vytěsňené či potlačené obsahy se tedy dále projevují - a to pouze v nevlastní podobě, neboť jsou nevědomé (poznámka: nepřímým způsobem se tedy vyjadřují všechny nevědomé obsahy). Ve vědomí se tak objevují tzv. "nepřímé reprezentanty nevědomých stavů a procesů",⁴⁸ tzv. symptomy, které mají na vědomí významý vliv. Čím více totiž člověk přehlídí snahy o regulaci, tím více se do vědomí symptomy vnucují a často a nečekaně do něj zasahují. A v tom podle Junga tkví psychické nebezpečí, neboť pak mohou být nevědomé obsahy také ohrožující. Čím méně jsou tedy tyto obsahy začleněny a ztělesněny ve vědomém životě jednotlivce, tím jsou podle Jungovy zkušenosti temnější a hustší a tím se nevědomí chová nebezpečněji. Čím nepřiměřeněji se vědomí staví k nevědomí, tím ničivější to má následky: "Kultivovaný člověk se v sobě snaží potlačit inferiorního člověka, aniž by si uvědomoval, že ho tím nutí, aby se stal vzbouřencem."⁴⁹

Následně, jak bylo naznačeno, zdroje psychické energie přetečou a to do všech možných stran a symptomy začnou samovolně prolamovat zábrany vycházející z vědomí.⁵⁰ A to zcela proti vůli člověka i proti jeho stálým a nejusilovnějším pokusům o vytěsnění či potlačení. Tak se prosadí různé afekty, nálady, nervozity, bludné myšlenky, ale i žaludeční či střevní potíže. Anebo se nevědomé obsahy doslova zviditelní (personifikují), objeví se v noci a to prostřednictvím určitých snů či imaginací.

Symptomy nevědomé činnosti mohou tedy podle Junga naprosto samočinně

46 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 163

47 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 111

48 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 26

49 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

50 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 48

zaplavovat vědomí, vnucovat mu svojí vůli a působit na něj destruktivně. Nevědomí má totiž ve zvyku "odrážet tu tvář, kterou mu člověk ukáže: nepřátelství mu dá hrozivou podobu, přívětivost jeho rysy zjemňuje. Nejde přitom o pouhé optické zrcadlení, ale o autonomní odpověď, která dává poznat autonomní podstatu odpovídajícího."⁵¹ A Jung se domnívá, že tato tzv. autonomní podstata nevědomí může vést až tak daleko, a k tomu podle něj existuje celá řada dokládajících zkušeností, že si nevědomí může dokonce zcela přisvojit vedení.

Předesít to, jaké důsledky může mít destruktivní vliv nevědomí na vědomí, to je úkolem následujícího oddílu.

III.VI. Zpustošení psýché

Popsané destruktivní tendence tedy dokáží snadno získat převahu. I přesto, nebo právě proto, člověk ve své jednostranně orientované činnosti mnohdy pokračuje a to až ke svému sebepoškození. Psýché civilizovaného člověka tak již Jung nepovažuje za původní autoregulující soustavu, jak o ní byla řeč v dříve, ale přirovnává ji ke stroji. Člověk se podle něj ke své psýché staví jako k něčemu, co mu patří a co je právě jeho záměrem, neboť zapomněl, že psýché je, jak formuluje tento model, ponejvíce autonomní a nevědomá. Pokud ale takovýmto způsobem ztrácí svou rovnováhu, narušuje se tím a ničí řád přírody i ona sama. Tyto myšlenky Jung přehlednou formou shrnuje například ve svém psychologickém komentáři k dílu *Tajemství zlatého květu* (1929).

Moderní člověk se svým jednostranným, neúplným a jaksi nekoordinovaným způsobem života tak poněkud příliš vzdálil od nevědomých skutečností. Jung sice odpor vědomí proti nevědomí stejně jako jeho podceňování chápe jako historickou nutnost,⁵² jinak by se totiž vědomí podle něj vůbec nemohlo vyvinout. Západní vědomí se ale podle něj od nevědomí izolovalo a vzdálilo poněkud příliš daleko. Civilizovaný svět se totiž mimo to, že vyžaduje koncentrovanou a zaměřenou činnost vědomí, vyznačuje ještě jednou jednostranností, již se budeme blíže zabývat také v další kapitole: přeceněním "vědecky" fundovaných názorů odvolávajících se vesměs na poznání vnějšího objektu.⁵³ Západní vědomí tedy není jen výrazně zaměřené, ale navíc, a toho jsme se již dotkli, zaměřené exogamně. A člověk podle Junga vnější objekt přeceňuje v takové míře, že doslova "zbloudil v jednostrannosti".⁵⁴ Tak se takřka dokonale odříznul od svého nevědomí.

Jung však význam vědy jako součásti lidského porozumění světu neumenšuje,

51 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 36

52 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 68

53 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 79

54 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 63

nepodceňuje tedy onu diferencovanost vědomí, která právě umožnila vědě a technice tak významný rozvoj a tedy tolik úžasný pokrok civilizace a vybudování tak monumetálního světa. Právě proto, že je však "ten svět tak náramně velkolepý, je také všechno velkolepé venku, a to, co naopak nacházíme v základu duše, musí být nutně takové, jaké to je, totiž nuzné a nedostatečné".⁵⁵ A tak se metaforicky řečeno modernímu člověku rozpadnul jeho duchovní dům, protože nesmírný "rozvoj vědy a techniky je na druhé straně vyvažován hrozným nedostatkem moudrosti a introspekce".⁵⁶ Věda už totiž člověku dávno neslouží, ale vládne, neboť se stala pro jeho porozumění *výhradním* nástrojem. A protože zprostředkuje pochopení, jež je pokládáno za jediné,⁵⁷ docela zatemnila jeho vhléd: To, co je jednoznačné je sice vždy údernější, ale má to také jen úzké hranice. A tak moderní vědomí stále více sílí a tím zatlačuje do pozadí 'to druhé', nevědomí.

Zpřetrhává-li však člověk s nevědomím pouta, odvrací se podle Junga zároveň od elementárních lidských zákonů. Těm se pak fatálně odcizuje, až je na nich zcela nezávislý a tak mnohdy s nimi v úplném rozporu. Nenásleduje-li však člověk hlas přírody,⁵⁸ je potom ohledně hlubokých kořenů všeho bytí, docela nevědomý. Ze 'slavného' diferencovaného vědomí se pak stává vědomí sice „prométheovský /heroický/ svobodné“,⁵⁹ ale čím dál větším zpronevřováním duševním zákonitostem, také žalostně vykořeněné. Jung tuto individuální, potažmo společenskou situaci, vnímá jako nanejvýš povážlivou a domnívá se, že se jedním z nejnaléhavějších problémů doby "stal zaostalý stav psyché a především sebepoznání".⁶⁰ Kuse konstatuje "masové duševní zpustošení"⁶¹ lidstva.

Takové odloučení od nevědomí potažmo od ústředních lidských základů, je však podle něj nejen zdrojem nekonečných individuálních zmatků, omylů a konfliktů, ale i něčeho mnohem horšího: "Jednostrannost strhává lidstvo do katastrof."⁶² Na místo příliš tichého hlasu přírody totiž podle Junga nastupují mnohočetné názory a přesvědčení, rozličné teorie a kolektivní tendence a různorodé bludné útvary,⁶³ které potom podporují všemožné scestnosti vědomí." A tak je podle Junga třeba dát slovo i druhé straně, tomu vnitřnímu a nevědomému. Na to však přijde řada později.

Nyní je podle mého názoru užitečné učinit krátké zastavení a odpovědět si na otázku, z

55 JUNG, Carl Gustav: Člověk a duše.

56 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

57 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

58 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

59 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

60 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 79

61 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 82

62 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 241

63 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

jaké pozice C. G. Jung vlastně takto hovoří o člověku.

IV. Z jaké pozice C. G. Jung mluví o člověku?

Sám Jung na tuto významnou otázku, a to podle mého soudu velmi patřičně, naráží ve své práci *Problém duše moderního člověka* (1928): "Když slyšíme, že někdo hovoří o nějakém problému kultury nebo dokonce lidstva, musíme se vždycky zeptat, kdo ten dotyčný vlastně je, neboť čím je problém obecnější, tím víc může člověk do jeho vyličení „vtajit" svou vlastní osobní psychologii."⁶⁴ To s sebou může přinést zkreslení a chybné závěry, ale "na druhé straně okolnost, že obecný problém zachycuje a pojímá do sebe celek osobnosti, je zárukou toho, že ten, kdo o něm hovoří, ho také skutečně prožil, a že ho možná dokonce prožil bolestně. Tento člověk problém odráží právě svou osobností a ukazuje tím pravdu, zatímco v prvním případě člověk zpracovává problém s osobními tendencemi a pod záminkou objektivního znázornění ho zkresluje, takže z toho nevzejde pravda, nýbrž pouhý přelud".⁶⁵ Domnívám se, že (nejen) z citovaného úryvku lze vyvodit, že dosud líčená Jungova psychologická koncepce není pouze produktem jeho dlouholeté vědecké práce, natož pak jakéhosi jalového 'kabinetního bádání', ale že je také niterným prožitkem, což je dle mého názoru v tomto ohledu podstatnější. Jinak by Jungovo smýšlení mohlo zavánět určitou 'nadutostí' či 'nabubřelostí' (konkrétně jde o tzv. psychickou inflaci⁶⁶), když využiji jeho vlastního pojmu.

Abychom nemísili vědecké pojednání o psychologických komponentách a procesech s literaturou, načrtněme si tedy až nyní, co nám může k dosud řečenému prozradit Jungova *Červená kniha*, v níž právě ještě lépe zazní ona 'niternost prožitku'.

Text *Červené knihy* navíc díky svému symboličtějšimu pojetí dokáže daleko lépe vyjádřit jádro dosud popisovaného. Jung zde totiž používá symbolického jazyka, neboť "jinak než v obrazech nejsem schopen slova hlubiny vyslovit. Přestal jsem se přičít duchu hlubiny a začal hovořit jeho slovy"⁶⁷ (co přesně se skrývá pod pojmem "duch hlubiny", bude pro přehlednost osvětleno níže). Také proto se mi zdá nezbytné uskutečnit tento exkurz, neboť se (konečně) reálně, alespoň v malé míře, odkloníme od světa vědomí. Popisuje-li se totiž fenomén nevědomí pouze racionálním vědeckým jazykem, nemůže být podle Junga jeho 'živoucí povaha' ani zdaleka vyjádřena. Proto záměrně upřednostňuje "mytologický a dramaturgický způsob nazírání a projevu, neboť vzhledem k jeho předmětu, kterým jsou živé duševní pochody, je nejen výraznější, nýbrž i přesnější než abstraktní vědecký jazyk, který

64 JUNG, Carl Gustav: Člověk a duše. Kapitola Problém duše moderního člověka.

65 JUNG, Carl Gustav: Člověk a duše. Kapitola Problém duše moderního člověka.

66 JUNG, Carl Gustav: Aion. Příspěvky k symbolice bytostného Já. Str. 34

67 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 230

často koketuje s myšlenkou, že by jeho názorné pojmy mohly být jednoho krásného dne nahrazeny algebraickými rovnicemi."⁶⁸ A tak se i v dalším textu znovu příležitostně objeví ilustrativní či doplňující pasáže z *Červené knihy*.

IV.I. Krátce o díle *Červená kniha*

V tomto oddílu čerpáme převážně z dvojí předmluvy *Červené knihy*, jejímiž autory jsou Ulrich Hoerni z *Nadace pro dílo C. G. Junga* a hlavní vydavatel Sonu Shamdasani. Je tomu teprve krátce, co má *Červenou knihu* k dispozici široká veřejnost, soudím, že stojí za to zde toto dílo představit. Jung ji totiž nikdy nepublikoval a nahlédnutí umožnil pouze omezenému množství osob. Dle slov Hoerniho se veřejně o existenci *Červené knihy* ví od roku 1962, od této doby ji však po celá desetiletí takřka nikdo neotevřel. Teprve v roce 2000 se *Společenství dědiců C. G. Junga* usneslo pro uveřejnění, k němuž nakonec došlo až v roce 2010. Tedy 80 let poté, co ji Jung jako nedokončenou odložil. *Červená kniha* nejpravděpodobněji zaujímala centrální místo nejen v jeho životě, ale také v jeho díle a proto by odkaz na ní v této práci podle mého názoru neměl chybět.

Co je tedy jejím obsahem? Jde o rozsáhlý písemný a výtvarný záznam Jungova experimentu, který podniknul sám na sobě. Experimentu, v němž dal ono slovo své druhé straně, tedy tomu vnitřnímu a temnému - nevědomí. Jeho cílem bylo umožnit svým nevědomým psychickým obsahům, aby se spontánně vyjevily a on se s nimi mohl konfrontovat. K tomu, aby proniknul k základu svých vnitřních procesů, vyvinul speciální metodu, kterou pojmenoval jako tzv. aktivní imaginaci. Popisu samotného experimentu i tomu, co mu předcházelo, bude věnován prostor v závěrečné kapitole, týkající se Jungova životního běhu; aktivní imaginace pak bude přiblížena v samostatné kapitole. Proto se nyní omezíme jen na základní uvedení do této metody: Jung si v bdělém stavu vyvolával vnitřní představy a vstupoval do nich jako do dramatu. Tyto tzv. imaginace si potom zapisoval a to i s úvahami o stavu své mysli a o významu dané epizody.

Kolem roku 1930, po sedmnácti letech, pak experiment ukončil a *Červenou knihu* odložil, neboť se mu podle jeho vlastních slov, jež pronesl roku 1959, dostal do rukou zde již citovaný alchymistický text *Tajemství zlatého květu* a "tehdy si našel obsah *Červené knihy* cestu do skutečnosti".⁶⁹ Když se vypořádal se svým nevědomím, vrátil se Jung zase na lidskou stranu, čili k vědě, aby se tentokrát vypořádal s ní a aby do ní začlenil vhledy, které získal díky svému experimentu. Jung sám vlastní 'vypořádání s nevědomím' považuje za zdroj svého

68 JUNG, Carl Gustav: Aion. Příspěvky k symbolice bytostného Já. Str. 23

69 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 357

pozdějšího díla: "Všechna má práce, kterou jsem duchovně vytvořil, pochází z těchto počátečních zdrojů imaginací a snů. (...) První imaginace a sny byly jako ohnivě tekutý čedič, z něhož krystalizoval kámen, který jsem mohl opracovávat".⁷⁰ Právě na základě své konfrontace s nevědomím Jung tedy také formoval svůj psychologický systém. V *Červené knize* je možné postřehnout, že obsahuje jádro jeho dalších prací a co je nejdůležitější, že obsahuje klíč k pochopení jeho myšlenek. Jako by podhoubím pro jeho vědecké myšlenky byly právě poznatky *Červené knihy*. On sám k tomu v roce 1957 řekl toto: "Roky, během nichž jsem věnoval pozornost vnitřním obrazům, patří k nejdůležitějším obdobím mého života, v nichž se rozhodlo o všem podstatném. Tehdy to začalo, a pozdější jednotlivosti jsou jen doplněním a zdůrazněním. Moje veškerá pozdější činnost spočívala v rozpracování toho, co v oněch letech vyvstalo z nevědomí a zprvu mě zcela zaplavilo. To bylo pralátkou mého životního díla."⁷¹

V úvodní části *Červené knihy* se prostřednictvím metody aktivní imaginace Jung znovu shledal se svou duší. Nato prožil dlouhou řadu jednotlivých fantazijních dobrodružství, které představují souvislý příběh. Setkal se v různých prostředích s celou plejádou postav a vstupoval s nimi do rozhovorů. Nato se vždy snažil pochopit, co se odehrálo. Usiloval tedy o to, porozumět nejen sám sobě a rozvinout různé části své osobnosti, ale nahlédnout také obecnou strukturu lidské psýché. Své myšlenky o významu událostí pak vyjadřoval částečně v podobě obecných psychologických pojmů a pravidel. Podle vydavatele Shamdasani se dá *Červená kniha* dokonce chápat jako popis Jungova individuálního procesu, jež byl stručně objasněn v úvodu a dále podrobně rozebrán: "Základní teoretický výsledek jeho experimentování se sebou sama byl projekt vyššího vývoje, který nazval individuálním procesem."⁷²

IV.II. Duch této doby

K Jungovi v průběhu experimentu promlouvaly různé postavy (takzvaně objektivizované nevědomé obsahy, jichž se ještě blíže dotkneme). Během rozhovorů s nimi a také v rámci následných přemítání vyšla najevo podivuhodná představa, v níž se proti sobě staví tzv. duch této doby a duch hlubiny. Duch této doby je zde pojímán jako vládce lidí: to on v nich všechno ovládá a řídí; a jako obecný duch: to jeho prostřednictvím lidé myslí a jednají. Sám Jung o sobě říká, že také on byl zajatcem ducha této doby, že i on mu sloužil a přemýšlel v jeho vleku. Předává tedy svou vlastní zkušenost.

70 JUNG, Carl Gustav: *Červená kniha*. Str. 221

71 JUNG, Carl Gustav: *Červená kniha*. Motto.

72 JUNG, Carl Gustav: *Červená kniha*. Str. 222

Při jedné ze svých imaginací s názvem *Den první* se Jung setkal s člověkem-býkem Izdubarem z "Východní země" (jemuž je tedy vlastní ono tzv. „východní“ vědomí; ráda bych zde velmi krátce uvedla, co podle Junga odlišuje Západ od Východu, aby se následující řádky jevily srozumitelněji: „Východní člověk prožívá život jako sen a svými kořeny spočívá bytostně v prapříčině.“⁷³) A s tímto polobohem ze země vycházejícího slunce Jung vedl nezvyklý rozhovor. Toto jsou pro nás jeho klíčové úseky:

Jung Izdubarovi vypráví, že lidé "Západní země" žijí v temnotě a živí se jedem. Tím jedem je, jak jsme již předestřeli dříve, věda založená na znalostech vnějších věcí, jíž jsou všichni živeni již od mládí. Říká mu: "Když tě vidím, připadá mi, jako bychom byli všichni trochu otráveni."⁷⁴ A pokračuje přemítáním: příčinou toho, proč neprospíváme správně by mohlo být, že jsme zchromlí věděním. „A jak to, že jste ještě živi, když denně užíváte tento jed?“ ptá se Izdubar. Nato mu Jung bezdečně předestře určité myšlenky z moderní vědy, aby mu leccos objasnil a vysvětlil. Ty jsou však pro Izdubara natolik jedovaté, že pro tu chvíli takřka nadobro ztrácí své síly, neboť je otráven: "Už si nemyslím, že přicházíš z blažené Západní země. Tvá země musí být pustá, plná ochromení a odříkání."⁷⁵

Lidé "Západní země" tedy, jak plyne z *Červené knihy*, představují jakési zaslepené a zchromlé pokolení (následující text je syntézou z celé řady imaginačních rozhovorů):⁷⁶

Duch této doby by rád slyšel jen o užítku a hodnotě, a protože lidem poskytnul nezměrné bohatství a spoutal je neuvěřitelnými požitky, oni mu slouží. A tak lidé Západní země konají jen práci s viditelným úspěchem a žijí jen na povrchu a jen dneškem, a myslí jen na zítra. Jejich ctižádost a žádostivost je nezměrná a stejně tak i jejich chorobná touha shromažďovat, sestavovat, obsáhnout, podmaňovat, ovlivňovat, panovat, zařazovat a dávat významy a výklady. Lidé se na povrchu světa úplně ztratili a tak žijí mimo sebe - v lidech, ve věcech či v myšlenkách, přičemž se mívají s místem své duše. Lidé jsou buď otroky druhých lidí, věcí nebo myšlenek anebo jsou přímo jimi - jsou druhými lidmi, věcmi nebo myšlenkami.

A Jung přiznává, že se také on sám stal kořistí toho 'druhého' a vnějšího: vlastních myšlenek. Jeho život byl tak podle jeho slov stejně vnější jako život, který je žit jinou vnější věcí. Jako učenec totiž žil nikoliv sama sebe, ale svůj předmět:⁷⁷ obsáhl, vymezil, ohraničil, změřil a prozkoumal všechno možné, ale *hlavně* svou duši. Tak příliš o ní hovořil, posuzoval jí a znal o ní tak nezměrnou řadu učených slov, až z ní nakonec učinil objekt vědy; ba mrtvý vzorec, což mu sama sdělila v jednom z rozhovorů. Jung se v něm pak vyjadřuje takto: "Minul

73 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu.

74 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 275

75 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 276

76 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 229, 236, 239, 252, 302, 306

77 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 262

jsem se s místem své duše. Když už jsem nebyl věcmi a druhými lidmi, byl jsem svými myšlenkami. (...) Když jsem odvrátil svou žádostivost od věcí a lidí, odvrátil jsem od věcí a lidí své bytostné Já. Jenže právě tím jsem se stal snadnou kořistí svých myšlenek - stal jsem se svými myšlenkami."⁷⁸ A protože žil toliko mimo sebe, stala se, jak sám konstatoval, z jeho bytostného Já (jakéhosi středu psýché, o němž bude řeč dále) *pustina*. A to se symbolicky vyjevilo ve všeříkajícím imaginačním obraze vyprahlé, horké a širé pouště.

Junga proto, jak sám doznává, v jeho čtyřiceti letech popadl děs, neboť si uvědomil, že dosáhl všeho, co si kdy přál - slávy, moci, bohatství, vědění a veškerého lidského štěstí, ale že to, čemu říkal "má duše", vůbec nebyla "jeho duše", nýbrž mrtvý vědecký systém: "Neuvážil jsem, že má duše nemůže být předmětem mého usuzování a vědění, že spíše mé usuzování a vědění je předmětem mé duše."⁷⁹ A tehdy vyhasla jeho žádostivost a on se ke své duši obrátil zpět: "Duše má, kde jsi? Slyšíš mne? Volám tě, jsi tu? Já jsem se vrátil, jsem zase tady. Po dlouhých letech putování jsem přišel zase k tobě."⁸⁰ A tak k ní promlouval a činil tak pětadvacet dní. A stalo se, že mocně vyrazil jiný duch, duch hlubiny, a spláchl mohutnou vlnou ducha této doby.⁸¹ A takto o tom Jung dále vypráví v *Červené knize*:

IV.III. Duch hlubiny

Poučil se, že kromě ducha této doby, který je určován užitečností a hodnotou, je při díle ještě jiný duch: "ten, který ovládá hlubiny všeho přítomného",⁸² ten, jenž vede k záležitostem duše. Je to duch hlubiny a ten oplývá daleko vyšší mocí nežli duch této doby a to prý odedávna a i ve všech budoucích časech. Duch této doby se naproti tomu mění s generacemi. A byl to právě věčný duch hlubiny, který zdoláním ducha této doby způsobil, že k němu v Jungovi vyhasla oddanost, tedy oddanost ideálům této doby. Duch hlubiny mu vzal víru ve vědu, obral ho o radost z vysvětlování a zařazování a nakonec jej strhl až k posledním a nejprostším věcem. Proto se Jung naučil brát osobně a vážně ony neznámé, 'volně se potulující' postavy, které obývají vnitřní svět člověka. Došel totiž k poznání, že mu kupříkladu nijak nepomůže, když si v duchu této doby bude říkat, že neexistuje žádný ďábel: "U mě jeden byl. Musím to říci, (...) proto, že jsem to tak zakusil. Tak se mi to stalo."⁸³ Neboť skutečné je podle něj to, co působí.

A tak došel k myšlence, že člověk má v první řadě umět žít se sebou samým, tedy že má

78 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 236

79 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 232

80 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 231

81 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 239

82 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 229

83 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 258, 334

žít v obou světech, venku i vevnitř, neboť jen blázen žije buď tady, nebo tam, ale nikoliv tady i tam.⁸⁴ Onen vnitřní svět je pro něj *také* nekonečný, tedy o nic chudší než svět vnější. Sám mudrc Filemón, jedna z nejdůležitějších Jungových vnitřních postav k tomu říká: *"Člověk jest branou, kterou vstupujete z vnějšího světa bohů, démonů a duší do světa vnitřního; ze světa většího do světa menšího. Malý a nicotný jest člověk, už ho máte za sebou, a znovu jste v nekonečném prostoru, v menší neboli vnitřní nekonečnosti."*⁸⁵

Úkolem člověka je tedy podle Junga odvrátit pohled od vnějších věcí a pohroužit se do své vnitřní temné hlubiny,⁸⁶ neboť svému vnitřnímu světu, tedy duchu hlubiny, nemůže nikdo uniknout – přeci se však tento člověk domnívá, že se tomu vyvaruje. A tak se Jung táže: *"Co všechno se člověku musí stát, než nahlédne, že vnějšíkový viditelný úspěch, který se dá vzít do rukou, je scestí? Kolik se ještě musí prolít krve, než se člověku otevřou oči a on spatří svou vlastní cestu (...) a než mu dojdou jeho pravé úspěchy?"*⁸⁷

V. Uznání nevědomí

Hlubina je nevyčerpatelná, dává vše a skrývá tolik budoucích věcí.

Což se v ní nepředou vlákna po tisíciletí?

*Střež záhady, nos je ve svém srdci, zahřívej je a buď jimi obtěžkán.*⁸⁸

Také tzv. 'duch této doby' tedy člověka vede jednostranně: k vnějším věcem, spěchu a užitku. Vědomí západního člověka tak, jak jsme viděli, v jeho vleku upírá zrak k vnějšku. A s tím je spojen již také nastíněný a podle Junga typický moderní předsudek: podceňování vnitřních čili duševních věcí. Lidé podle něj žijí v jistotě, že duše není "nic než"⁸⁹ a také proto své vnitřní věci zanedbávají a ony pak zůstávají v temnotě. Jung je však toho názoru, a o tom jsme se přesvědčili v předešlém textu, že "temné základy nevědomí již nemají být s ignorancí a rozumováním popírány, nebo s pseudovědeckou racionalizací vysvětlováním odstraněny, nýbrž se má připustit, že v duši existují věci, o kterých víme málo nebo vůbec nic a kterým je vlastní minimálně tentýž stupeň skutečnosti jako všem věcem fyzikálního světa."⁹⁰ Člověk by podle Junga měl své duši vyhradit tutéž platnost jako vnějšímu světu, propůjčit jí tutéž skutečnost jako jemu, neboť pak bude psychický svět pojímat s toutéž koncentrací, s jakou přistupuje právě k vnějším věcem. A potom spíše dá oněm vnitřním, temným a nevědomým

84 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 262

85 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 349

86 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 365

87 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 335

88 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 335

89 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

90 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 116

duševním silám, stejně jako to učinil Jung, konečně slovo. Podle něj je žádoucí vestavět všechno to nevědomé do všeobecného obrazu světa: "Je třeba začít budovat obraz světa, který obsahuje také temnou část duše".⁹¹ Toto uznání nevědomého života představuje v Jungově psychologii naprostý základ; téma tedy projednává takřka ve všech svých přednáškách. Obzvláště pregnantně se k tomu však opět vyjadřuje v komentáři díla *Tajemství zlatého květu* (1929).

Dříve zde bylo řečeno, že nevědomí může být, pokud se neúčastní života a pokud s ním tak člověk není v souladu, omezující a ohrožující vliv. A že je-li takto přehlíženo, může nevědomí přemoci, tedy znesvobodnit, ba posednout, jeho vědomí, což je potom zdrojem nekonečných potíží jak v individuu, tak ve společnosti. Člověk by tedy podle Junga neměl nadále čekat na to, až ho "jeho nálady, nervozity a bludné myšlenky nejbolestnějším způsobem poučí o tom, že není jediným pánem ve svém domě".⁹² Jeho nejdůležitějším úkolem je naopak tyto a všechny další regulující vlivy uznat. Neboť ony se doslova "tlačí na hranice vědomí, aby kompenzovaly jeho nouzi"⁹³ a aby od něj odvrátily nebezpečí plynoucí z jeho jednostranného života.

Lidé by tedy podle tohoto modelu měli začít věnovat všem oněm symptomům nevědomých obsahů a procesů trvalou pozornost, protože je stále potřebují ke svému duševnímu i tělesnému zdraví. Jejich vědomí je totiž v trvalém nebezpečí: Bude-li samo svým pánem, bude se znovu a znovu tvrdošijně ubírat po vyjetých kolejích, a to mnohdy do slepých uliček. Proto by se měli naučit respektovat nevědomé duševní faktory a nevědomé psychické mocnosti vůbec. Měli by uznat existenci nevědomí a nechat jej, aby se také účastnilo života. Teprve pak bude podle Junga moci být obnovena rovnováha a to opět jak v jednotlivém člověku, tak v celé společnosti.

Je třeba zmínit ještě jednu velice podstatou věc. Když totiž Jung poukazuje na tento dosud líčený ponurý vzhled psýché, nedělá to podle svých slov proto, "aby pesimisticky vztyčoval varovný prst", ale aby spíše zdůraznil "skutečnost, že nevědomí bez ohledu na svůj odstrašující vzhled má mocnou přitažlivou sílu, a to nejen vůči chorobným povahám, ale i vůči zdravým, pozitivním duchům".⁹⁴ Nevědomí má sice schopnost omezovat, jak jsme viděli, ale dokáže také, a to hlavně, tvořit a být jakýmsi „spontánním principem pohybu a činnosti".⁹⁵ Nevědomí tedy pouze nepodmiňuje, ono také *plodí* a to bezprostřední tvořivé impulzy. Základem duše je totiž podle Junga tvořivost. O tom ale až za později. Uznáním nevědomí se

91 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 209

92 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: *Tajemství zlatého květu*.

93 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 148

94 JUNG, Carl Gustav: *Člověk a duše*.

95 C. G. Jung in: KAST, Verena: *Dynamika symbolů*. Str. 98

tedy člověk v první řadě otevře tomuto "přírodnímu zdroji" a zpočátku sice vidí jen temnotu, "avšak kdo nesnese tento pohled, nikdy nevytvoří ani to, co je světlé a krásné. Světlo se vždycky rodí jen ze tmy".⁹⁶

Aby však člověk dosáhl k tomuto 'zřídlu', musí se podle Junga vzdát své nadřazené pozice, v níž věří ve svou – iluzorní – představu: "Já žiji." a nahradit ji něčím širším: "Žije mne to." Je třeba, aby se nadvláda vědomí zhroutila a aby bylo uznáno nevědomí. Když toto člověk učiní, to nevědomé se podle Jungovy zkušenosti objeví jako cosi objektivního, v němž je vědomí zahrnuto (není tedy sesazeno, ale nahrazeno a *zahrnuto*): "Je to, jako by vedení životních záležitostí přešlo na neviditelné ústřední místo",⁹⁷ (čímž je myšleno bytostné Já, na něž skutečně brzy přijde řada). Zabývat se nevědomím je pro člověka podle Junga životní otázkou. Jde podle něj doslova o duchovní bytí či nebytí.⁹⁸

V.I. Integrace nevědomých obsahů do vědomí

"Žádný vysoko vzrostlý strom se ještě nikdy nevzdal svých temných kořenů. Roste nejen nahoru, nýbrž také dolů. Jistě je naprosto důležité to, kam člověk jde, ale stejně důležité je: Kdo kam jde? A ono "kdo" vždycky vede k "odkud". K trvalému vlastnictví výšky patří velikost."⁹⁹

Uznat existenci nevědomí, to v Jungově koncepci znamená, a nyní se již vracíme k odborné dikci, nechat vstoupit nevědomé obsahy psyché do "aktuální souvislosti psychických procesů".¹⁰⁰ Pro tento v jeho psychologii doslova kardinální jev používá Jung termínu 'integrace nevědomých obsahů do vědomí' a věnuje se mu kupříkladu v článku *Vztahy mezi já a nevědomím* (1928). Je jím míněno ono zabudování nevědomí do všeobecného obrazu světa, v jehož rámci člověk začleňuje nevědomé obsahy, tedy všechno to, co se v něm doposud vědomě rozvíjelo málo nebo vůbec ne, do rámce své životní koncepce.¹⁰¹ Co je tedy při tom podle Junga nanejvýš rozhodující, je postoj člověka k onomu nevědomému materiálu, respektive jeho schopnost uvést jej v soulad s vlastním pohledem na svět. Ke svému nevědomí už tak lidé nemají přistupovat jako k nepodstatnému a jakoby neskutečnému přívěšku vědomí, nýbrž jako k autonomní svébytné sféře prožitků, již – a to je třeba zdůraznit – také zapojují do svého života.

Cílem tohoto procesu totiž není celou situaci obrátit a pouze nahradit vědomý obsah za

96 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

97 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

98 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí.

99 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 142

100 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 11

101 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 7

nevědomý. Tak by byl podle Junga vědomý materiál vytěsněn a jen jaksi vystřídán materiálem nevědomým. Jde tedy primárně o to, integrovat nevědomé obsahy a přitom zachovat hodnotu vědomí. Byla-li by totiž vědomá osobnost poškozena či dokonce zničena, nezůstal by nikdo, kdo by byl integrace schopen: "Uznání nevědomí není bolševický experiment, který nejnižší obrací v nejvyšší, čímž přivodí znovu tentýž stav, který chtěl vylepšit. Kompenzace nevědomím je účinná jen tehdy, když spolupracuje s integrálním vědomím. Nikdy se nejedná o buď a nebo, nýbrž vždy o buď i nebo."¹⁰² (*Jen blázen přeci žije buď jen 'tady', nebo pouze 'tam', když připomeneme Červenou knihu*). Při procesu integrace nevědomých obsahů je tedy nanejvýš důležité, aby zůstaly zachovány možnosti existence obou systémů, tedy vědomí i nevědomí.

Pro vzájemný vztah mezi těmito dvěma oblastmi psýché je proto třeba nalézt jakousi správnou formuli. Tu ale podle Junga nelze odhalit pouhým porozuměním, respektive 'intelektuální sebeanalýzou'¹⁰³ (k níž by člověka podle něj zřejmě vedl 'duch této doby'), neboť ta bude (v jeho duchu) opět spět jen k jednostrannosti. K integraci nevědomí do vědomí může dojít pouze tak, že člověk k vědomí postupně přivede *dva* aspekty: tedy intelektuální, ale také hodnotový či citový. Nevědomý obsah lze tedy k vědomí připojit pouze za předpokladu, že je jak rozumově pochopen, tak citově prožit. Čistě intelektuálním věděním se podle Junga ničeho nedosáhne, protože 'vysvětlování' samo o sobě nestačí: "Ve vnitřním světě si věci nemůžeš rozmluvit vysvětlováním. Jde to asi tolik, jako si ve vnějším světě můžeš vysvětlováním rozmluvit existenci moře."¹⁰⁴

Jung je tak toho názoru, že při zpracování psychických procesů je účinné pouze tzv. rozpomenutí se,¹⁰⁵ v němž je obsažen právě cit, neboť jde o pochopení prožitím či znovuprožitím: "Je třeba, abychom obsahy nevědomí prožívali, dříve než si na ně utvoříme názor."¹⁰⁶ Každou fází procesu integrace je tedy třeba prožít a jenom tak lze navázat kontakt s nevědomím: "Nevědomí totiž znamená prožitek a utrpení týkající se celého člověka. Prožitek nevědomí je osobním tajemstvím, které je sdělitelné jen těžko a pouze nemnohým."¹⁰⁷ Jung toto své osobní tajemství přesvědčivě ztvárnil v *Červené knize*:

"Mysleli jste, že znáte tu propast? Prožít ji, to je něco jiného. (...) Pomyslete na všechny hrůzy a ukrutnosti, které kdy lidé provedli svým bratřím. V tom, ať na vás dojde ve vašich srdcích. Způsobte utrpení sobě samým. (...) Čtvrté noci jsem pak zvolal: Sestoupit do

102 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 153

103 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 131

104 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 294

105 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 81

106 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Dopis J. B. Langovi, 1918

107 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 69

pekla znamená sám se peklem stát."¹⁰⁸

Neobrací-li se člověk pouze na rozum, ale dosáhne-li také srdce.¹⁰⁹ mnohem spíše se potom podle Junga vyvíjí k úplnějšímu či pravdivějšímu obrazu, místo aby držel 'pravdu' jednu jedinou. Existuje přeci "také vědění srdce, a to dává hlubší odpovědi."¹¹⁰ Jung tedy předpokládá, že nevědomé obsahy, které jsou rozpoznány a přijmuty vědomím, významně zvětší jeho rozsah. Když je materiál nevědomí převeden do vědomí, významně se obohatí vědomé pole a tím se také rozšíří duševní obzor člověka. A také se, a to je hlavní, prohloubí jeho sebepoznání, které je podle Junga „nejvhodnější k tomu, aby /jej/ přivedlo ke skromnosti a humanizovalo ho."¹¹¹

V průběhu procesu integrace nevědomých obsahů se do vědomí dostávají prvky z obou sfér psýché - čili jak z osobního tak z kolektivního nevědomí. Uvědomování osobních obsahů budeme věnovat méně prostoru, i přesto, že jde o mimořádně rozsáhlé téma, problematika kolektivního nevědomí nás však bude doprovázet až do konce práce.

V.I.I. Integrace obsahů osobního nevědomí

Z nevědomí se podle Jungova modelu jako první osvobozuje a do vědomí převádí materiál osobního nevědomí. To sestává, jak již víme, z prvků osobní povahy: z oněch potlačených či vytěsněných zkušeností a prožitků. Když tedy člověk do této sféry psýché nahlédne, uvidí svůj vlastní obraz. A to je (teprve) "první zkouška odvahy na vnitřní cestě, (...) jelikož setkání se sebou samým patří k nejnepříjemnějším věcem, jimž člověk uniká (...)"¹¹² a to často co nejvíce to jde, jak jsme viděli výše. Jako první se totiž do vědomí převádějí zpravidla nepříjemné a bolestné (a proto také vytěsněné či potlačené) obsahy, jako jsou kromě dětských a jiných vzpomínek, ještě kupříkladu nevhodné či pochybné antisociální tendence, méněcenné vlastnosti, nepříjemná rozhodnutí, primitivní sklony a další.¹¹³

Také sám Jung podstoupil konfrontaci s takovouto poněkud trpkou látkou a referuje o tom *Červené knize* těmito slovy: "V nečistotě jsem se vykoupal a v špíně jsem se očistil."¹¹⁴ Ona první zkouška odvahy tak spočívá v tom, že člověk přijme to "nejmenší v sobě" a to tak, že metaforicky řečeno slavnostně povečeří se svou vlastní ubohostí a soucitně přijme postavy z vlastní podstaty.¹¹⁵ I to vytěsněné a potlačené je tedy součástí člověka, proto je třeba, aby

108 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 240

109 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 140

110 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 233

111 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 15

112 JUNG, Carl Gustav: Člověk a duše.

113 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

114 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 300

115 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 305

tento materiál, jak již bylo vysvětleno, znovuprožil, pochopil a tak spojil s vědomím.

A když se tedy osobní vytěsnění víceméně zruší, uvědomí si člověk mnoho věcí, jež se v prvé řadě, jak bylo již nastíněno výše, týkají sebepoznání. Vidět však tento vlastní obraz, prožít jej jako skutečnost a snést jeho vědomí, to podle Junga "překračuje odvalu i schopnosti průměrného Evropana."¹¹⁶ S každým novým uvědoměným materiálem totiž vzniká jakási mocnější tolerance, která člověku umožňuje přijmout i další a těžko stravitelná nevědomá 'sousta'.¹¹⁷ A tím se postupně blíží k oné další zkoušce odvahy. Na osobních obsazích už totiž lpí prvky kolektivního nevědomí:

V.I.II. Integrace obsahů kolektivního nevědomí

Kolektivní nevědomí se podle Junga narozdíl od osobního, které je zcela uvědomitelné, nemůže vůbec stát vědomým, neboť nesestává z obsahů uvědomění schopných. Člověk se totiž s touto sférou psýché setkává prostřednictvím jejích strukturálních elementů, jež byly důkladně popsány v úvodu práce - prostřednictvím archetypů. A ty si je podle Junga možné uvědomit až tzv. sekundárně, čehož jsme se letmo již také dotkli:¹¹⁸ když se archetypy stanou vědomými, projevují se jako představy, neboť jde přeci o jakési prapůvodní ideje. O archetypech ale ve skutečnosti není možné vůbec hovořit, neboť tvoří natolik odlehlou oblast, že již nemohou být považovány za psychické, a to i přesto, že se psychicky projevují. To, co je tedy myšleno "archetypem", není samo o sobě názorné, ale vykazuje to účinky, které znázornění umožňují, totiž archetypické představy".¹¹⁹ A k těm se znovu brzy dostaneme blíže.

Jung přes veškerá zmiňovaná omezení v jejich zkoumání pojímá archetypy jako v každém případě nanejvýš rozhodující síly, což je třeba ještě jednou zdůraznit, neboť právě ony především regulují a modifikují ono jednostranné a mnohdy extravagantní vědomí a tak zasahují do utváření vědomých obsahů. Jsou totiž stále v činnosti a umožňují člověku, aby reagoval tzv. instinktivně adaptivním způsobem, neboť, jak již také bylo řečeno, archetypy představují jakési formy pro typické chování. Osobní věci jsou tak podle Junga pouhým povrchem, jen vlnkou "na oceánu kolektivní psychologie".¹²⁰

Člověk tedy s archetypy potažmo s kolektivním nevědomím musí udržovat spojení, neboť na této spolupráci závisí jeho psychické a duchovní zdraví, a nejen to: Člověk je podle Junga *také* kolektivním člověkem a to je zřejmě ten klíčový důvod, proč kolektivním obsahům

116 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 69

117 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 18

118 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 148

119 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 71

120 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př. č. 5

věnovat největší pozornost. Jako ostatně činil i sám Jung. A takto v *Červené knize* zachytil rozhovor se svou duší, když jej 'prováděla' hlubinou kolektivního nevědomí a představovala mu, co vše je jeho obsahem:

Duše: „Tak poslouchej, jsou tady dole stará brnění, válečná zbroj našich otců, zetlelé kožené řemeny z ní visí, oštěpy prožrané červotočem, zlomené šípy, shnilé štíty, lebky, hnáty mužů a koní, stará děla, rozpadlé pochodně, rozdrčená beranidla, kamenné kyje, ostré kosti, špičaté zuby - všechno, co zůstalo ležet na poli bitev dávných dob. Chceš to všechno přijmout?“

Jung: „Přijímám, ty to víš lépe, duše moje.“

Duše: „Nalézám pomalované kameny, kosti s vyrytými magickými značkami, zaklínadla na cárech kůže, špinavé váčky se zuby, lidskými vlasy a nehty, ztrouchnivělé zvířecí kůže - veškerou pověru, jaký temný dávný čas navymýšlel. Chceš to všechno?“

Jung: „Přijímám všechno.“¹²¹

Setkání individuálního vědomí s takto rozsáhlým kolektivním nevědomím je tak zároveň velmi ohrožující, to ostatně můžeme domyslet z úryvku z *Červené knihy*. Kolektivní obsahy mohou vzhledem ke svému původu a mocné síle na člověka působit jako neurčití a dokonce invazivní 'vetřelci', proto je vůbec nemusí být schopný přijmout. Hrozí mu dokonce nebezpečí, že se jeho 'složení' osudově uvolní, neboť přílivem tak masivního materiálu může převládnout rozkladný účinek této hlubší vrstvy psyché. Pokud je ale člověk s to tyto obsahy integrovat a připojit k vědomí, jeho osobnost bude podle Junga *nanejvýš* povznesena a obohacena. Tím však celý proces integrace kolektivních obsahů nekončí, ba teprve začíná, a co více, procesem integrace ani nekončí celý proces uznání nevědomí, ba opět: teprve začíná.

Nyní je však třeba konečně přistoupit k tématu snů a zodpovědět si otázku, jaký je vlastně jejich význam v dosud předkládané koncepci. Podle Junga jsou to právě sny, které zpravují člověka o jeho vnitřním životě a to tím, že vynášejí všechny dosud nevědomé aspekty věcí do vědomí, čímž umožňují jejich integraci. Prostřednictvím snů lze přitom integrovat jak obsahy kolektivního, tak osobního nevědomí, my se však opět primárně zaměříme na oblast kolektivního nevědomí, neboť hraje více jak klíčovou roli. Jeho kompenzační vliv je totiž, jak jsme viděli, mimořádně významný. Konkrétně půjde o tzv. kolektivní či velké sny. Nepředbíhejme však a představme si nejprve Jungovu psychologii snu, než opět navážeme na dosud probírané.

VI. Psychologie snu

Stejně jako o všech zásadních tématech, také o fenoménu snu referuje Jung v rámci

121 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 301

takřka celého svého díla. Nosné poznatky pak podává především v přednáškách *Obecná hlediska psychologie snu* (1928), *Praktická použitelnost analýzy snu* (1934) a *O podstatě snů* (1945). Nenabízí však za žádných okolností nějakou jedinou a platnou nauku o snech, je naopak nanejvýš opatrný, když o nich hovoří. Stejně jako vůči ostatním svým myšlenkám, se i ke snům staví nanejvýš skepticky a kriticky. Všechny hypotézy, kupříkladu o jejich poslání či struktuře, označuje za pouhé domněnky, které by měly být nepřetržitě upravovány. Sny tedy podle Junga mohou představovat leccos: "potlačená přání, ale také přání splněná, (...) neúprosné pravdy, filosofické sentence, iluze, divoké fantazie, vzpomínky, plány, anticipace, ba i telepatické vize, iracionální zážitky a bůhví co ještě."¹²² Rozhodně však nikoliv jakási nahodilá fantasmata, hříčku přírody či náhodné zážitky, v nichž se nesmyslně spojují zbytky z předešlých dnů. Takovým způsobem však sny často vnímá západní člověk a v souladu s tímto postojem je, jak bylo naznačeno, přinejmenším přehlíží či znevažuje.

Tento poměrně všeobecný předsudek vůči snům je však podle Junga jen jeden ze symptomů onoho podceňování lidské duše vůbec. Kdo se totiž "identifikuje s denní polovinou své psychické existence, bude sny", stejně jako nevědomí, jak jsme viděli, "prohlašovat za nicotné, ačkoliv noc je stejně dlouhá jako den a všechno vědomí se zjevně na nevědomí zakládá, spočívá v něm svými kořeny a každou noc v něm vyhasíná."¹²³ Pokud člověk častuje sen takovými přízvisky jako nesmyslný či nerozumný, je to podle Junga pouze on sám, komu chybí rozum a důvtip. A kdo jen promítá vlastní neporozumění na sen, protože jeho vědomí svou jednostranností zatemnilo onoho původního, přírodního ducha,¹²⁴ jemuž právě proto nerozumí.

Sny totiž podle Junga mluví názornou řečí, jazykem obrazů, ba praobrazů, jak ještě uvidíme v dalším oddílu, neboť jsou výsledkem nevědomé fantazijní aktivity a jejich původ tak sahá do nevědomí. Je to tedy nevědomá psýché, která vytváří snové obrazy a vize. A ty jsou vším, "jen ne racionalistickým produktem uvažování."¹²⁵ Sny podle Junga nemyslí způsobem, jakým člověk chápe myšlení, neboť nevědomá mentalita není s psychologii vědomí srovnatelná - je tzv. nediferencovaná a instinktivní - a proto Jung myšlení snu považuje za fylogeneticky starší formu myšlení.¹²⁶ A takové myšlení se formuluje právě názornou řečí, která je podle něj daleko nejpřesnější a nejsilnější pro vyslovení toho, co vyjadřuje: výpovědi nevědomé duše o sobě samé. Sny tedy mají svůj vlastní smysl a jsou samy o sobě přirozeně jasné, ba ztvárňují myšlenku mimořádně výstižně a názorně: "Psýché

122 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 141

123 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 143

124 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 54

125 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 54

126 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 175

ve hře svých obrazů nezrcadlí svět, nýbrž sebe samu, třebaže ke znázornění svých obrazů používá možnosti představ, které nabízí smyslový svět."¹²⁷ A nedokázala by to podle Junga žádná intelektuální formulace, aby alespoň přibližně dosáhla takové plnosti a výrazové síly, jaká je typická pro snový obraz.

Ráda bych zde nyní uvedla následující sen, který podle mého názoru nejen velmi přiléhavě ilustruje schopnost oné názorné řeči výstižně a plně vypovídat a vyjadřovat; zároveň se v něm, pokud mohu soudit, také dobře vyjevuje, jak se člověk velmi snadno odkloní od onoho 'přírodního ducha', tedy nevědomí, neboť se ponechá lapit do bludiště svého příliš intenzivního vědomí. Ukázky snů budou od nyníška, stejně jako pasáže z *Červené knihy*, doprovázet celý další text a budou tedy *také* doplňovat, prohlubovat a rozšiřovat zde probírané teoretické poznatky oněmi symbolickými obrazy. A tak vlastně i my v této práci jaksí uznáme nevědomí. Konec konců sny jsou zde jakousi alfou a omegou, tedy tím prvním i posledním:

α ω

Létala jsem širou krajinou světa. Nad hlubokými údolními, temnými hvozdy, nad skalnatými srázy, neprostupnými porosty keřoví - nad divou přírodou! V oné krajině já cítila jsem posvátno. Posvátno divé přírody. Posvátno hlubočin, temniva, skalnatostí a neprostupností. Divokost údolí, hvozdů, srázů a porostů. Co však bylo nejvelkolepější: tančila jsem, létajíc, v lese tisícletých stromů. Jejich kmeny šířily se do neuchopitelných dálav všech stran světa. Jejich koruny tyčily se do nedohlédnutelných výšin oblohy. Chybělo jim listoví, proto bylo možno zřít jen ty překrásné holé větve, jak se mezi sebou jako hnědoucí vlasy proplétaly a které snad byly zároveň i samotnými kořeny. Snad odjaktěživ tu ony stromy svým větrovím i kořeny - kořenily. Kořenily do všech stran světa. Snad od počátku věků. Snad ony samy byly oním počátkem. (...) Když v tom zapletla jsem se do rozsáhlosti jakéhos stavení, co postavil se mi do vznesu. Dům měl čtyři či pět poschodí, v každém z nich pak nespočet spletilých chodeb a místností. Všechny byly navzájem propojeny vysokými okny. Tak se celý dům třpytil světlem. Desítky oken, tisíce paprsků zářivého světla. Já však byla v onom domě ztracena. Navzdory té svítivé kráse.

3.3. 2011

Nyní se však vraťme k Jungovu pojmání snu. Poněkud poeticky vzato je pro něj čímsi jako spodním prouděním anebo mostem k nevědomé duši. A to mimo jiné z velmi osobní perspektivy. On sám totiž věnoval vlastním snům mimořádnou pozornost: vedly jej k volbě vědecké dráhy či k analyzování vzpomínek z dětství; popisoval také 'zasvěcovací' sny; sny, které předvíдалy světové události, ale také takové, jež jej vrátily zpět k jeho 'zpredmetněné' vlastní duši. A věnoval se samozřejmě snům svých pacientů a dalších osob, jejichž analýzy a z nich plynoucí teoretické poznatky jsou, pokud mohu soudit, nedílnou součástí jeho díla.

¹²⁷ JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 179

Domnívám se, že sny znamenaly v Jungově osobním i profesním životě velice významnou veličinu, což ostatně vyznívá i z jeho promluvy v *Červené knize*, která jako vždy daleko nejlépe vyjadřuje, co bylo dosud, a ještě bude, řečeno o snech, neboť je právě spíše obrazová než rozumová:

"Musím se naučit, že mé sny, pění mého myšlení, jsou řeči mé duše. Musím je nosit ve svém srdci a obracet je v mysli sem a tam, jako slova toho nejdražšího člověka. Sny jsou vůdčí slova duše. Což bych tedy mohl nemilovat své sny a nečinit jejich záhadné obrazy předmětem svých úvah za dne? Říkáš, že sen je pošetilý. (...) Co je moudré? Co je pošetilý? Tvou mírou je duch této doby. Duch hlubiny jej však na obou koncích přesahuje. A byl to on, kdo mě dokonce naučil chápat své jednání a rozhodování jako cosi závislého na snech. (...) Sny chystají život a ovlivňují tě, aniž bys rozuměl jejich řeči."¹²⁸

VI.I. Kompenzační teorie snu

Abychom nyní mohli vyložit, jaký význam mají sny v dosud nastíněném modelu, musíme nejprve předestřít následující teoretické východisko: Jung se na sny dívá jako na objektivní produkty psyché, tedy jako na psychické výtvořiny či procesy. Struktura a účel snů jako psychických výtvořin pak podle něj bude podléhat stejným zákonům jako u jakéhokoliv jiného psychického jevu a to s sebou přináší specifické podmínky. Každý psychický výtvořin v Jungově pojetí psyché je totiž zároveň procesem tzv. kauzálním a tzv. finálně orientovaným.

Z tohoto úhlu pohledu pak Jung od snů očekává přinejmenším dvě "zprávy": že přináší indicie o objektivní příčinnosti a že se v nich objevují náznaky určitých základních tendencí duševního procesu. Předpokládá tedy, že sny připojují něco důležitého k vědomému poznání a že mají nějaký smysl a účel.¹²⁹ Tak Jung v první řadě přisuzuje snu význam s ohledem na onu tolik významnou kompenzační funkci v procesu psychické autoregulace.¹³⁰ Tímto tématem se zabývá kupříkladu v přednášce *Obecná hlediska psychologie snu* (1928).

Ve snech se tedy podle něj objevují právě kompenzace postojů vědomí, jimiž jsme se již důkladně zabývali. Do určité míry tak spolu s dalšími regulačními mechanismy sny vyvažují ony vědomé jednostrannosti a mají proto v psyché zřejmě velmi významné postavení, neboť se podílejí na vytváření rovnováhy mezi vědomím a nevědomím. K tomu mají navíc znamenité dispozice. Odehrávají se totiž v onom specifickém psychickém stavu, v

128 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 233

129 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 141-143

130 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 188

němž vědomí a jeho vůle z větší části vyhasínají.¹³¹ Sny se tak díky tomu, že vznikají spontánně, tedy bez vědomého přičinění člověka, vymykají jeho „mudrlantství, umanutosti“¹³² a libovůli. A je to znovu snížená intenzita vědomí, která snům umožňuje do vědomí vůbec vstoupit. Tehdy totiž mohou zmizet zábrany, které nevědomým obsahům ono stále soustředěné vědomí normálně ukládá. Dosud nevědomý materiál tak může volně proudit do vědomí, aniž by tento proces byl jakkoliv omezován. Vědomí do něj jednoduše tentokrát nemůže záměrně zasahovat. Nepřítomnost vědomého soustředění a pozornosti tedy umožňuje, aby nevědomé obsahy plynuly do vědomí. A to je z hlediska integračního procesu nanejvýš významná skutečnost.

Sny tak podle Junga z vnitřního světa kus za kusem vybírají všechny podstatné body nevědomého materiálu. Přinášejí s sebou všechno to vyloučené, vytěsněné, nepovšimnuté nebo nevědomé,¹³³ přičemž existuje celá široká škála prvků, které se mohou ve snech objevit: přehlédnuté významy různých situací, neuskutečněné závěry či nedovolené afekty, neuznané myšlenky, motivy či sklony, všechna nedocenená či zcela pomínutá hlediska, jednoduše všechny úsudky, názory, směrnice či tendence, které byly nevědomé, protože je člověk vytěsnil, nebo o nich prostě nevěděl.¹³⁴ A to, jak se pak ve snu kompenzace konkrétně vyjadřuje, Jung popisuje následovně: Pokud je stanovisko vědomí adekvátní, sen tento postoj podtrhává; pokud se postoj odchyluje jen nepatrně, uplatňuje se sen pouze modifikacemi; čím více jsou ale vědomé sklony jednostranné, tím více se objevují sny s kontrastujícím a tedy účelným obsahem.¹³⁵ Ubírá-li se tedy vědomý postoj výlučně jedním určitým směrem, staví se sen do protikladu a tak sebou přináší ono nepostradatelné stanovisko nevědomí.

Ve snech se tak podle Junga v náznacích aktivuje to, co se ve vědomém životě uplatňuje příliš málo, čímž se zároveň odhaluje, co je v člověku nevědomé. Smyslem snů v tomto modelu je tedy přímo odrážet nevědomé procesy a odkrývat neznámé vnitřní skutečnosti. Pak jsou sny doslova sebezobrazením, sebeznačným (neboť jsou samy o sobě nevědomými procesy) či manifestací oněch nevědomých životních procesů.¹³⁶ Jung se domnívá, že se v nich symptomy nevědomé činnosti doslova zviditelňují a pokud je člověk nevytěsní, "ale přijme, přizpůsobí život vědomí znovu zákonu přírody, od něž se tak snadno

131 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 162

132 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 10

133 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 178

134 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 171, 181

135 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 171, 228

136 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str.,232; Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 19; Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 41

odchyluje."¹³⁷

Ráda bych nyní uvedla následující sen, u něhož, domnívám se, není možné rozhodnout, jestli Jungovu kompenzační teorii snu napodobuje anebo potvrzuje. On sám si byl dobře vědom toho, že existuje možnost, aby jeho pacienti (pak tedy i čtenáři) napodobovali jeho žargon a to podle rčení: *Canis panem somniat, piscator pisces*. Psu se zdá o chlebě a rybáři o rybách.¹³⁸ Pokud však vezmeme v úvahu onu tezi, že se sny vymykají "lidskému mudrlanství", mohlo by jít o zajímavou souvislost a nikoliv jedinou, jak ještě uvidíme v dalším textu.

Q. Q

(...) Pod jedním ze stromů jsme uzřeli starší paní. Přistáli jsme přímo u ní a ona nám hned počala vyprávět svůj sen, jenž se jí zdál uplynulou noc. Když skončila, odpověděla jsem jí, že tento sen je pro ni velice důležitý a že je to jeden z těch, které člověka směřují a také upozorňují na nepovšimnuté a proto brzdicí 'strasti'. Poradila jsem jí, ať se posadí na lavičku v parku a přemýšlí o něm. Pak jsme opět vzlétli. (...)

9.1. 2013

Kompenzační teorie je podle Junga obecně správná a skutečnosti přiměřená formule,¹³⁹ přičemž jedině pojem kompenzace je podle něj s to smysluplně pojmut všechny způsoby chování snu. V *Tavistockých přednáškách* se vyjádřil, že "to je nejbližší formulace, kterou může poskytnout k teorii o struktuře a funkci snů".¹⁴⁰ Všechny sny tedy podle něj kompenzují vědomí, jen tato funkce ne vždy vystupuje tak jasně najevo, aby se dala bez obtíží dokázat. Možnosti kompenzace jsou totiž podle Junga doslova nesčetné a nevyčerpatelné. A to mimo jiné proto, že existují určité velice odlehlé a to tzv. mytologické kompenzace. Každý člověk, a toho jsme se již dotkli v úvodu, představuje totiž pro Junga v určitém smyslu celé lidstvo a jeho dějiny: "A co bylo v dějinách možné ve velkém, je v malém možné u každého jednotlivce. To, co potřebovalo lidstvo, potřebuje občas i jednotlivec."¹⁴¹ A tak se konečně dostáváme k fenoménu tzv. velkých či významných snů. Takové sny totiž skýtají ony archaické představy, o nichž jsme se rovněž zmínili již v úvodu práce, a tak předestírají člověku cestu pro uvědomování kolektivních, tedy archetypických obrazů.

VI.II. Významné sny

Jung klade na tyto tzv. významné, velké či kolektivní sny obzvláštní důraz. A to

137 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 181

138 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 143

139 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 188

140 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př. č. 4

141 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 178

znamená, že tedy podle něj nelze klást všechny sny na stejnou úroveň: prvně existují sny osobního charakteru, které se vracejí k subjektivním zkušenostem, tedy například ke všem těm zapomenutým či vytěsněným vzpomínkám a tendencím, jež jsou, jak je patrné, výlučně záležitostmi osobního nevědomí. Tyto tzv. malé sny jsou tedy platné při výše nastíněné integraci osobních obsahů. Za druhé se pak objevují 'naše' významné sny, a to jako sny neosobního charakteru, jejichž obrazy odpovídají nevědomí kolektivnímu.¹⁴² Takové sny se tedy účastní na procesu 'uvědomování' oněch archetypických představ.

Význam snů osobní povahy se v Jungově modelu omezuje na každodenní záležitosti a jejich úkolem je kompenzovat běžné denní výkyvy duševní rovnováhy. Pochody kolektivního nevědomí se však nezabývají jen osobními vztahy člověka, ale jeho vztahem k lidské společnosti vůbec. Kolektivní sen podle Junga, a to již bylo naznačeno výše, vystupuje jako nadmíru významná kompenzace obecných a jaksi věčně se opakujících problémů, většinou morální, filosofické či náboženské povahy; tedy takových problémů, které mají univerzálně platný charakter¹⁴³ a dotýkají se lidstva jako celku.

Na základě výzkumu velkého množství takovýchto snů Jung objevil, a na to jsme již několikrát narazili, že se vyjadřují formou kolektivních obrazů, které obsahují určité typické motivy, jež lze srovnat s motivy mytologickými či s tzv. mytologématy, neboť obsahují nesčetné symbolické výtvořky z duchovní historie lidstva. Proto tedy v případě kolektivních snů mluví Jung o mytologické kompenzaci.¹⁴⁴ Oněmi obecnými ideami, jimiž se kolektivní sen vyjadřuje, jsou potom samozřejmě jeho archetypy, tedy jakési prapůvodní představy obsahující právě mytologické prvky. A tak se člověk v kolektivních snech setkává kupříkladu s moudrým starcem, hrdinou, člověkem-zvířetem, velrybou, obludou, skrytým pokladem, stromem přání, studnou, jeskyní, zahradou obehnanou zdí, s procesem proměny, s alchymickými substancemi a dalšími motivy.¹⁴⁵ Kolektivní prvek se podle Jungových pozorování také často ohlašuje různými podivnými symptomy: člověk létá ve vesmíru, je Zemi, Sluncem nebo hvězdou, je mimořádně malý nebo velký, je mrtev, je na neznámých místech či sám sobě cizí a podobně.¹⁴⁶ Přítomnost takových námětů je pak obzvláště příznačná u pro nás klíčových snů individuálního procesu, o tom ale až později.

Významnými sny se tak podle Junga cítí člověk doslova uchvácen, ba dokonce přemožen. A to tím více, čím obecnější a neosobnější je podmínka, která je vyvolala. Oč je

142 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 232

143 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 50

144 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 50

145 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př. č. 2; Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 238

146 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 54

tedy problém člověka univerzálnější, o to významnější a zároveň cizorodější, a proto také tolik uchvacující, je snový obraz.¹⁴⁷ Přichází konečně z oné nejhlubší vrstvy nevědomí, v níž se podle Junga *individuální psyché již noří do psyché lidstva*, a tak má doslova básnickou moc a krásu, neboť se vyjadřuje oním 'nejpůvodnějším' mytologickým jazykem. Kolektivní sen proto člověka, i když ten mu možná nerozumí, nejprve nutí k tomu, aby jej sdílel a vyprávěl. A on tak činí. Předpokládá totiž, že jeho sen je významný také pro všechny ostatní, což podle Junga opravdu je: Dokazuje to nejen připomínkou starověkého Řecka či Říma, kde se sny sdělovaly areopagu či senátu nebo primitivních společností, v nichž jedinec, který má velký sen, oznamuje jej celému kmeni. U moderního člověka nejsou však takové zážitky příliš časté, neboť je jeho vědomí naneštěstí příliš odděleno od oné prapůvodní psyché.

Kolektivní sen však na člověka nenaléhá jen proto, aby byl sdělen, zapamatován a uchován, on člověka, a to hlavně, nutí "i ke zjevení, k doznání, ba (...) dokonce do znázorňující role."¹⁴⁸ Právě proto je také podle Junga kompenzační vliv takových snů tak neobyčejně významný.

Nyní bych ráda opět uvedla úryvek ze snu, o němž mám tendenci se domnívat, že přišel právě z hlubin kolektivního nevědomí, ba že je jeho hlavní motiv (jakýsi *průduch*) přímo 'vstupem' či snad 'bránou' do tohoto kolektivního světa.

Q. Q

Vnímám, co se ke mně line. Existuje jeskyně a v ní úzký, však mocný průduch. Průduch se otevírá do temné noci naplněné chladným, leč zároveň jemným větrem. Ze záře hvězd se potom vine nebeská hudba, přenádherný neustávající zpěv. Jako by pělo mnoho žen najednou, ba celé jejich zástupy. A ticho to se nikdy neobnaží. Poslouchám a jsem usebrána. V tom zpěvu je cítit převelký smutek, ovšem smutek zcela, zcela smířený. Prý Nietzsche tomu říkal "prastesk". 3.5. 2015

Kompenzační teorie však není jedinou Jungovou teorií snového, resp. psychického života vůbec. Tato korigující funkce je totiž "jen vlnkou v moři jiného a daleko komplexnějšího jevu".¹⁴⁹ O tom ale až později. Nyní je třeba představit si Jungovu metodu analýzy snu, neboť "aby bylo možné dostat se k vlastnímu kompenzačnímu faktoru snu, je třeba jeho obsah analyzovat."¹⁵⁰ Analýza je tedy základním terapeutickým nástrojem v Jungově práci. Jejím účelem je totiž právě odhalení a uvědomění dosud nevědomých obsahů.¹⁵¹

147 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 50

148 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 50

149 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 183

150 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 183

151 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 132

Podle mého názoru je však zcela nezbytné brát na zřetel, že a to jsme již mohli postřehnout v jednom z úryvků z *Červené knihy*, sen člověka ovlivňuje, aniž by rozuměl jejich řeči a „účinkuje sám o sobě“¹⁵², a to je zdůrazněno také v článku *Obecná hlediska psychologie snu* (1928). Nelze se tedy na věc dívat tak, že by sen bez analýzy nepůsobil, spíše je však analýza procesem "urychleného zrání",¹⁵³ což není pojem C. G. Junga, ale amerického psychologa Stanleyho Halla.

VII. Psychologický výklad snů

Úvodem bych ráda zdůraznila pro Junga příznačný sebekritický přístup, v jehož rámci nepřetržitě apeluje na to, vyvarovat se snaze získat jedinou platnou teorii a to speciálně na poli psychologického výkladu snů. Nejzvučněji se k tomu vyjadřuje ve svém pozdním díle *Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi* (1951). Podle Junga není při výkladu snu žádoucí, omezovat se doktrínami, a tak nabádá všechny vykladače, aby ke každému jednotlivému snu, stejně jako on sám, přistupoval, co nejméně vybaven pevnými teoretickými východisky. To z toho prostého důvodu, že jsou sny, tak jako všechny projevy subjektivního duševna, jen z nepatrné části vypočitatelné.¹⁵⁴ A proto ani nemůže existovat nějaká univerzálně platná teorie snu, stejně jako psychických fenoménů obecně. Jung tak obzvláště v oblasti snové analýzy vybízí k průkopnictví, neboť i pro něj samotného je každý jednotlivý sen prostorem pro objevení nového učení. Žádný vykladač by se tedy neměl nechat svést pokušením vlastnit jedinou a domněle správnou teorii, naopak by měl o všech pochybovat a teprve tak se pomalu přibližovat k pravdě.

Záležitost výkladu snů tedy Jung považuje za výrazně choulostivé a riskantní počínání, při němž je nezbytná největší obezřetnost. Sen to je, jak sám říká, obtížná a spleťtá záležitost, která má vzhledem ke svému nevědomému původu nepředvídatelnou a libovolnou povahu. Nedisponuje tedy patrně žádnými jednoznačnými formálními zákony a už vůbec ne nějakými pravidelnými způsoby chování.¹⁵⁵ Proto může být člověku jedinou jistotou jeho nejistota, neboť se pohybuje na nanejvýš zrádné půdě: "Nelze jinak, než stále počítat s téměř stoprocentní náhodností."¹⁵⁶ Jung se ve své opatrnosti dokonce odvolává na Talmud a snaží se o to, "brát sen jako to, co je", podnícen židovským rčením: sen je svým vlastním výkladem.¹⁵⁷

152 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 192

153 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 230

154 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 58

155 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 223

156 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 58

157 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

A na vykladače snů pak volá: "Jenom nechtěj rozumět!"¹⁵⁸ Každý, kdo se snaží o výklad snu, by tedy měl doslova vítat jakýsi pocit nedostačivosti, který vyplývá z toho, že si sám sobě říká: "Nerozumím z toho snu ani slovo."¹⁵⁹; a zároveň si o sobě myslí, že je "mladý jinoch a přichází ke dva miliony let starému muži nebo k pramáti a ptá se: 'Co si o mě myslíš?'"¹⁶⁰

Přístupme však k modelu výkladu, který Jung přes veškerou svou skepsi navrhuje: Také v analýze zachází se snem stejně jako s jakýmkoliv jiným psychickým výtvořem, tedy s ohledem na ona již zmiňovaná kritéria: ono kauzální a finální. Sen a jeho podstatu lze podle něj úplněji uchopit jenom za předpokladu, že je analyzován pomocí obou těchto hledisek, tedy nikoliv pouze kauzálně, jak činí při svém výkladu psychoanalytik Sigmund Freud.¹⁶¹ Pro jistotu stručně zopakujeme: z hlediska kauzálního je sen výslednicí předchozího psychického obsahu a z pohledu finálního má v aktuálním psychickém procesu svůj smysl čili jakési "imanentní zaměření na cíl".¹⁶² Freudův kauzální přístup se při výkladu primárně zaměřuje na příčiny snu. Tím se však obrací pouze k minulosti, čímž tíhne k přílišné jednoznačnosti. Takzvaný snový symbol má pak z tohoto hlediska zcela pevný význam.

Zastavme se nyní u tohoto významného pojmu. Je to konečně právě symbol, jehož prostřednictvím podle Jungovy koncepce přímo dochází ke kontaktu mezi vědomím a nevědomím. Může totiž "v jednom obraze shrnout heterogenní, ba nesouměřitelné faktory".¹⁶³ A jak víme z dříve řečeného, stanoviska vědomí se od těch nevědomých často liší přímo kolosálně. Musí tedy existovat cosi 'třetího', co tento rozpor překlene.¹⁶⁴ A to je symbol. V něm jsou sjednoceny ony dvě protikladné věci.

Vraťme se ale k Jungovu modelu výkladu snu potažmo k jeho kritice Freudova výhradně kauzálního přístupu. Ústřední argument se opírá o předpoklad, že pokud sen přináší, jak bylo řečeno výše, to, co bylo dosud nevědomé, musí být jeho materiál tvořen právě nevědomými aspekty věcí. Potom se ale na symboliku snu nelze dívat jako na něco pevného, tedy jako na znaky ustáleného rázu. Symboly musí být podle Junga pojímány jako skutečné *symbols*, tzn. jako výrazy obsahů, které "ještě nejsou ve vědomí známé a pojmově formulované."¹⁶⁵ Z hlediska finálně orientovaného mají tedy symboly výhradně svůj vlastní význam, takže jsou nanejvýš mnohoznačné a co je nejdůležitější: hodnotné samy o sobě (to bude konkrétně osvětleno na metodice výkladu snu), neboť "vidí ve změně snovém

158 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 144

159 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př. č. 3

160 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př. č. 3

161 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 173

162 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 167

163 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 225

164 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 351

165 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 151

obraze výraz změněné psychologické situace."¹⁶⁶ Oproti kauzálnímu hledisku zde tedy žádné pevné významy neexistují.

Každý vykladač snu by měl tedy brát v potaz obě dvě popsaná hlediska. To konkrétně obnáší: za prvé zmapování předchozích zážitků, z nichž se sen skládá¹⁶⁷ a za druhé konstantní ohled na to, že sen spěje k určitému cíli. K tomuto účelu by měl vykladač použít následující série otázek, jež nejsou nijak libovolné, neboť je možno je použít jak u snu, tak u každé psychické skutečnosti: K čemu sen slouží? Proč se (mi) sen zdál? Co snu předcházelo? Co má způsobit?¹⁶⁸ Vždy se podle Junga lze ptát 'proč?' a 'k čemu?', neboť každý „organický výtvar má komplikovanou strukturu účelných funkcí a každou funkci lze rozložit do řady jednotlivých skutečností směřujících k nějakému účelu".¹⁶⁹ Představme si však tento model analýzy snu ještě důkladněji.

VII.I. Metoda amplifikace

Jak tedy Jung postupuje při obnažování vnitřního smyslu snu, to vysvětluje kupříkladu v článku *Praktická použitelnost analýzy snu* (1934) a ve třetí *Tavistocké přednášce* (1935): Inspiruje se metodou filologa a využije logického postupu, jenž nazývá amplifikací. Jde o techniku pečlivého nalézání kontextu či paralel. Domnívám se, že je užitečné rozvést zde ono přirovnání k jazykovědě, jelikož Jung ke čtení snů přistupuje podobně jako by luštil hieroglyfy či klínové písmo čili jako k něčemu, co jednoduše připomíná nesrozumitelný text. Postupuje od slova (symbolu) ke slovu (symbolu), které každé zvlášť uchopí, přičemž vždy hledá podobné souvislosti či paralelní úseky v textu, v nichž se také vyskytuje (tedy v ostatních snech).

Předpokládá totiž, že stejně tak, jako existuje trvalá kontinuita jevů ve vědomí, je tatáž i v nevědomí. Pak musí každý sen souviset s tím dalším a být tak spojen se všemi ostatními sny, čímž se tvoří dlouhý a navzájem propojený řetězec (tedy onen text). Objevený vzorec, který Jung vytěžil ze znalosti těchto jiných textů (snů), potom použije v novém textu (snu). Když tímto způsobem učiní čitelný celý stávající text (sen), může jej rozluštit, neboť se jej "naučil číst".¹⁷⁰ Jenom tímto způsobem je podle něj možné objasnit hlubší důvody snu a dosáhnout tak oné alespoň relativní jistoty.

Ráda bych zde nyní uvedla dva sny, které by podle mého názoru mohly dobře

166 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 172

167 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 163

168 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 168

169 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 169

170 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 143

ilustrovat Jungovu myšlenku, že každý jednotlivý sen patří do dlouhé série a že spolu tedy sny navzájem souvisejí.

Q Q

(...) Šly jsme asi čtyři ženy a bylo nám třeba oslovit starou dámu na druhé straně kruhového náměstíčka. Smály jsme se a smály, ale jen na oko. Když jsme jí zkřížily cestu, stále na oko překvapeně povídám: "Jéje, dobrý den!" Aní neodpověděla a už mi před tvář tasila mapu. Dovedla jsem ji tedy na místo určení, když v tom se rázem vytratila. Já se tak ocitla sama na velmi nevšedním místě: Šlo totiž o budoár staré dámy, jiné označení nemám! Dlouhá černá hůl ležela na zemi nasměrována ještě spolu s koženou botkou k dřevěné toaletce. Bylo mi zcela zřejmé, že jsem našla, co bylo třeba. Ze skříňky se vymotal starodávný opelichaný kocour s roztrepeným ocasem. A bylo hotovo.

3.6. 2013

Setkala jsem se se ženou středního věku, co jmenovala se Vanda. Ona oslovila mne otázkou, zda-li pak se pamatuji, jak jsem na ni tuhle na ulici "číhala". Zprvu jsem si nemohla vzpomenout, o jakém že číhání to hovoří, ale pak se mi projasnilo. Vsutku jsem v nedávnu šátrala po rozích domů a vykukovala s nenápadností sobě vlastní do očí paní Vandy. Nyní jsme stály přímo proti sobě. Konečně. Vtiskla mi do rukou důkaz o tom, že od nynějška mohu dlít ve věčné jistotě. To jelikož jsem narazila na pramen sahající do daleka mnohých generací a byla jsem tak spojena se zdroji svých prapředků. Jež jsou nevyčerpatelné.

23.6. 2013

Vraťme se však k metodě amplifikace a k tomu, jak Jung nalézá onen potřebný kontext. Pokud jde o osobní sen, je mu zapotřebí tzv. subjektivního kontextu a ten lze získat použitím principu vybavování čili tzv. metody volných asociací.¹⁷¹ Měl-li člověk například sen o jedlovém stole, bude mu Jung klást takové otázky, které snový symbol dostatečně rozšíří či rozhojní: "Jak se vám ta věc jeví? Jaké je duševní předivo, do něhož je výraz 'jedlový stůl' vložen? Jaký je váš kontext?"¹⁷² - a použije při tom své hlavní pravidlo 'držet se snového obrazu'. Asociace libovolného psacího stolu by mu tedy nepostačila, neboť ten přeci (patrně) není z jedlového dřeva. To by se pak Jung vrátil ke snovému obrazu a znovu by nabádal snícího, aby asocioval: "Představte si, že nemám ponětí, co znamenají slova 'jedlový stůl' a povězte mi o podobě a o původu toho předmětu tolik, abych dokázal pochopit, co je to zač, ten jedlový stůl."¹⁷³ Podle Jungovy zkušenosti pak každý snící řekne "něco zcela úžasného"¹⁷⁴ a zároveň něco zcela odlišného, díky čemuž už bude zřejmé, do jakého přediva je obraz

171 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 165

172 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př. č. 3

173 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 145

174 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př. č. 3

uložený.

Když je nakonec tímto způsobem zjištěn kontext také všech ostatních symbolů, začne Jung se samotnou interpretací. Ta je ale podle něj vždy jen hypotézou a pouhým pokusem o přečtení onoho neznámého textu. A také zpravidla poměrně náročným úkolem, neboť předpokládá nejen psychologické vcítění, kombinační schopnosti či intuici, ale i znalost světa a lidí a určité specifické vědění, o němž bude řeč v souvislosti s druhým způsobem zjišťování kontextu, a to u významných snů, jimž byl věnován předešlý oddíl.

Pokud se tedy jedná o významný sen, nebude k němu Jung potřebovat žádných individuálních asociací, bez nichž se zase právě vylíčený výklad osobního snu vůbec neobejde. V kolektivním snu totiž běží, a to už zde zaznělo, o primárně obecný lidský problém a nikoliv o osobní zkušenost. Také zde ale Jung vybaví fantazijní symboly určitým kontextem. Při své práci bude tedy postupovat přesně tak, jak bylo popsáno výše, jen s tím rozdílem, že zdrojem informací mu tentokrát nebude sám snící, ale mytologický materiál. To proto, že se v případě kolektivních snů, jak již také víme, pracuje s archetypickými výtvary, jejichž hlavní význam spočívá v jejich vlastním smyslu, tudíž podle Junga mluví univerzálním jazykem. Archetypické symboly lze potom vybavit kontextem hledáním paralel v různých oblastech duchovní historie lidstva. Jde tedy stále o amplifikaci, čili o rozhojňování obrazů, tentokrát se však bude Jung nořit do hlubin mnoha oborů a nikoliv jediného člověka.

Interpretace takového snu je proto velmi obtížná, neboť vyžaduje, jak bylo naznačeno, rozsáhlé znalosti: například z oblasti náboženství, historie, lingvistiky, mytologie, folklóru, psychologie primitivů či srovnávací religionistiky; přičemž samozřejmostí je podle Junga orientace v bezprostředních historických předstupních moderního vědomí (s důrazem na význam církve a moderní vědy).¹⁷⁵ Teprve toto mnohvrstevnaté vědění umožní podle něj zjistit povahu kolektivních snů, neboť "představuje pokladnici archetypických útvarů, ze které lze čerpat užitečné paralely a osvětlující srovnání určené k osvícení vědomí."¹⁷⁶

Archetypové symboly potažmo kolektivní sny lze tedy přiblížit k pochopení pouze uvedeným způsobem. Jung však, a to zde již zaznělo, vyvinul jedinečný postup, který podle mého názoru může i ne tak sečtělému člověku jako byl on, pomoci alespoň navázat kontakt i s takto vzdálenými oblastmi jeho psýché. Jedná se o tzv. aktivní imaginaci, k níž jsme se slíbili vrátit.

175 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 47

176 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 46

VIII. Aktivní imaginace

Aktivní imaginace je, jak bylo naznačeno, zvláštní metoda uvědomování nevědomých obsahů,¹⁷⁷ jejíž prostřednictvím je nevědomým obrazům umožněno získat konkrétní tzv. objektivizovanou formu.¹⁷⁸ Díky tomu se člověk může s nevědomými obsahy, a to přímo jako s konkrétními postavami, otevřeně konfrontovat, (což bylo ostatně již naznačeno a částečně předvedeno při popisu Jungova experimentu). V aktivní imaginaci tedy hrají velkou roli tyto tzv. vnitřní postavy., které s její pomocí dostávají šanci jaksi "žít svůj charakteristický život."¹⁷⁹ Metoda má proto výjimečný význam při zpracování snů, neboť je možné ji využít pro následnou práci s jejich obrazy. Lze při ní však stejně tak dobře vycházet z momentální nálady, afektu či z tzv. hypnagogického stavu (stav před spánkem). O své metodě aktivní imaginace Jung hovoří kupříkladu v článku *Transcendentní funkce* (1916, vydáno 1958) či v poslední z *Tavistockých přednášek* (1935). Poprvé ji však použil již v roce 1913.

Aktivní imaginace má podle Junga velké výhody oproti práci se samotnými sny. Tato metoda totiž dává nevědomí doslova skvělou příležitost, aby jeho fantazie vplynuly na povrch.¹⁸⁰ Zásluhou toho se pak člověku otevře možnost daleko lépe porozumět svým nevědomým obsahům potažmo nevědomí jako takovému. Jung dokonce při své analytické práci objevil, že pokud se s metodou pracuje pravidelně, imaginační obrazy postupně spontánně předjímají ty snové, až se snový materiál takřka vytratí. Aktivní imaginace tedy může sny nakonec zcela nahradit.

Vzhledem k tomu, že imaginační fantazie vznikají ve vědomém stavu psýché, vystupují většinou v mnohem ucelenější, souvislejší ba dokonce komponovanější podobě než sny. Tato metoda tak přináší všechen nevědomý materiál ve srozumitelné a tvořivé formě¹⁸¹ a díky tomu s sebou mnohem častěji nese vysloveně zjevný význam. Sny samy o sobě z tohoto úhlu pohledu představují poměrně těžko použitelný materiál, neboť jsou se svým 'mlhavým' jazykem obtížně srozumitelné a tak na člověka kladou příliš velké nároky.¹⁸² Mohou jej totiž nakonec pouze ohlušovat či v lepším případě fascinovat.

Co je ovšem daleko nejpodstatnější: sen je podle Junga vlastně pouze dvourozměrným obrazem, neboť může být jen nahlížen a pociťován. Sám člověk se jej často účastní nedostatečně anebo vůbec ne, kdyby ale byl sen "skutečností, věděl by si (...) rady".¹⁸³ A je to

177 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 340

178 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 111

179 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 340

180 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 124

181 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př. č. 5

182 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 338

183 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 122

metoda aktivní imaginace, která je pojmenována právě proto jako aktivní, že člověku účast ve fantazijním obrazu umožňuje. Z dvourozměrného obrazu se tak díky imaginaci stává obraz trojrozměrný a to tím, že se nevědomé obsahy jaksi 'vyzvednou' z nevědomí. Tato metoda tedy umožňuje nejen průběžné uvědomování jinak nevědomých obsahů, ale i aktivní účast na fantazijním dění. A to je také důvod, proč je podle Junga daleko účelnější při práci s vnitřním světem než práce se samotným snem.

Aby Jung osvětlil podstatu aktivní imaginace, vytyčil rozdíl mezi pojmy "imaginatio" a "phantasia", přičemž je chápe jako protiklady: "imaginatio" je skutečná a doslovně pojatá obrazivost, "aktivní vyvolávání vnitřních obrazů a (...) svébytný výkon myšlení nebo představování, který není bez rozmyslu a bezpodstatně 'vyfantazírován' do prázdna", neboť jde o smysluplný výtvar. Zde si můžeme pro lepší objasnění připomenout Jungův životní obrat, o němž jsme referovali dříve: že se naučil brát *osobně a vážně* ony neznámé, 'volně se potulující' postavy, které obývají vnitřní svět člověka. A co potom označuje pojem "phantasia"? Nanejvýš nápad mající význam nepodstatné myšlenky, ale spíše nesmysl či pomíjivý dojem. Oproti tomu "imaginatio" nakonec pro Junga není ničím menším než "Opus", velkým Dílem,¹⁸⁴ jež sám, jak jsme viděli, podstoupil a podal o tom svědectví ve své *Červené knize*. A v čem tedy konkrétně toto "Opus" spočívá?

Pomocí aktivní imaginace se nevědomé působení, jak bylo naznačeno, tzv. objektivizuje. Tak má imaginace podle Jungovy zkušenosti většinou podobu vnitřního rozhovoru s vnitřními postavami, čímž vzniká takřikajíc dialog vědomí s nevědomím. Když se tedy objeví nějaká hovořící postava, lze poslouchat, co sděluje a lze s ní také mluvit. A člověku se tak otevírá možnost zjistit, jaké obsahy jsou podstatou onoho nevědomého působení.¹⁸⁵ Musí však do fantazie sám vstoupit a postavy jaksi přinutit, aby hovořily a odpovídaly. Jen tímto způsobem lze totiž podle Junga integrovat nevědomí "do vědomí, (...) v dialektickém procesu, tzn. v dialogu s bdělým já a nevědomými postavami."¹⁸⁶ Šanci v tomto procesu totiž dostává jak nevědomí, aby analyzovalo vědomí, tak i vědomí, aby zase prozkoumalo nevědomí.

V procesu integrace nevědomých obsahů do vědomí totiž, jak již bylo řečeno, neběží o to, pouze nahradit jeden obsah za druhý a tím jen celou situaci obrátit ve svůj opak. Cílem Jungova modelu naopak je, aby se vědomí a nevědomí spolu navzájem vypořádali. A to je možné právě jen prostřednictvím dialogu: *"Přijmout d'ábla neznamená přejít k němu, jinak se člověk d'áblem stane. Spíš to znamená: domluvit se. Tím přijmeš své jiné hledisko. A díky tomu*

184 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 205

185 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 111

186 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 337

*zratí d'ábel trochu půdy pod nohama a ty také.*¹⁸⁷

Postup, jak přímo provádět tuto metodu, Jung popisuje kupříkladu ve své poslední *Tavistocké přednášce*: Východiskem je soustředění na nějaký počáteční vnitřní obraz, na nějaký fantazijní fragment (čili například snový). Obraz se zanedlouho začne hýbat a obohacovat detaily. Zpočátku by měl člověk jen pozorovat vývoj této fantazie a vůbec se do něj nevměšovat, dokud se neuvolní 'křeč vědomí'. Důležité tedy nejprve je, ponechat symbolické události vyvíjet se podle své vlastní logiky, aby jejich obrazy mohly žít onen 'svůj vlastní' život. Vědomí se totiž podle Jungovy zkušenosti většinou snaží kritizovat, vykládat, klasifikovat, estetizovat anebo znehodnocovat. Když ale člověk navzdory tomuto sabotérskému úsilí vědomí nechá psychickým procesům volný průběh, vytvoří se v něm zcela nový postoj, jenž Jung považuje za doslova bytostný obrat: naučí se, ostatně jako Jung sám, přijímat i iracionální a nepochopitelné představy. A to neznamená nic menšího, než že přitaká sám sobě, neboť se znovusjednotil s nevědomými životními zákony.¹⁸⁸

Poté, co člověk nechá fantaziím volný průběh, je jeho dalším úkolem, jak již bylo naznačeno, dostat se do obrazu a stát se jednou z vnitřních postav. A právě to dělá aktivní imaginaci tak výjimečnou, neboť sám člověk může být v obraze a konfrontovat se s postavami. Co je přitom nanejvýš důležité, a toho jsme se již dotkli, aby se to, co se v imaginaci stane, jaksi skutečně přihodilo samotnému člověku. A tím jsme se také zároveň vrátili k Jungovu požadavku představy prožívat či znovuprožívat.

Tato metoda však není "žádná dětská hračka", jak se sám vyjádřil v roce 1959, což podložil výčtem několika možných scénářů, k nimž může dojít při nerozvážném užívání aktivní imaginace: buď člověk upadne do sterilního koloběhu vlastních komplexů; nebo u něj sice dojde k produkci autentických obsahů, ale on jim věnuje výhradně estetický zájem, čímž se ničeho nedosáhne; anebo, a to je nejriskantnější verze, budou mít nevědomé obsahy už tak vysoký energetický náboj, že jakmile jim člověk uvolní cestu, vědomí jim podlehne a upadne do jejich moci.¹⁸⁹ Proto je nezbytné, aby člověk k této metodě přistupoval s rozvahou:

*"S bázní vstupujte tedy do hlubiny. Nechoďte tam sami, neboť hlubina je vražedná. Zajišťujte si též cestu návratu. Hlubina by vás ráda pohltila a utopila v bahně. Kdo sestupuje do pekla, stává se také peklem. Hlubina by si vás ráda ponechala."*¹⁹⁰

V probíhajícím dialogu s vnitřními postavami je tedy třeba pouze modifikovat vědomí pomocí nevědomí, nikoliv jej ponechat nevědomím 'zadusit'. Nevědomí by při této příležitosti

187 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 259

188 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

189 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 325

190 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 243

mělo být umožněno, aby se stalo obsahem vědomí a mělo by mu být také do jisté míry přenecháno vedení. Prostřednictvím rozhovoru by pak měla být uznána jeho práva,¹⁹¹ čímž se mu také zabrání v tom, aby dále zaplavovalo a potlačovalo vědomí. Naopak se tím otevře cesta k rozvinutí jeho pozitivních čili oněch tvořivých účinků. Tak dojde, jak již víme a jak ještě blíže osvětlíme, k mnoha podstatným změnám v člověku a to mimo jiné díky tomu, že ten konečně svou čínorodostí v aktivní imaginaci vstoupí na cestu zpracování hodnot tolik významného archetypického materiálu.

Ráda bych zde uvedla úryvek z jedné aktivní imaginace, která podle mého názoru dobře ilustruje zmiňované potenciální nebezpečství při práci s vnitřními postavami. Druhou a nadmíru mimořádnou ukázkou imaginace, v níž se zase odhalují archetypické obsahy a tedy prospěšné působení nevědomí, si ponecháme až na závěr práce, neboť by se tím mnohé prozradilo.

α ω

Zjevím se před starou chalupou, snad na nožkách. Je obklopena bizarním prostředím. Na zahradě vidím celou řadu velice zvláštních předmětů - například různá kovová kormidla či spirály. Tyčí se ze země. Po chvíli z kuřího stavení vyhlédne postarší či snad pomladší, těžko soudit, ale jistě dlouhovlasá žena. Má ožraný obličej. Vidím její maso a dělá se mi zle. Netrvá to dlouho a dostanu tak nesmírný strach, že imaginaci raději končím.

květen 2015

VIII.I. Tvořivá práce s nevědomím

Imaginační a snové obrazy Jung dále doporučoval pečlivě a přesně zaznamenávat a také dále zpracovávat. Své pacienty dokonce nabádal k tomu, aby si založili vlastní "červenou knihu". Domníval se totiž, že když jsou imaginace a sny zvěčněny v takovém drahocenném svazku, *může si její člověk vzít a obracet strany a tak jakoby dlít ve svém kostele, katedrále či jednoduše v tichém místě svého ducha, a nalézt tak obrodu.*¹⁹² To je ostatně práce na onom zmiňovaném „Opus“ a zároveň jakýsi jeho efekt. O tvořivé práci s nevědomím Jung hovoří kupříkladu ve svém díle *Mandalý – obrazy z nevědomí* (1955).

Nejprve je tedy podle něj třeba, aby byly imaginace či sen písemně zachyceny a pak také tvořivě zpracovány: Vizuálně nadaní lidé by se měli zaměřit na obrazy a ty kreslit či malovat. Akusticko-jazykově nadaní, kteří většinou slyší vnitřní slova, by je měli zpracovat v literární podobě. Zase jiní lidé, u nichž schopnost vyjadřovat obsahy nevědomí tkví v jejich

191 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 125

192 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha.

rukou, mohou použít rozličných materiálů.¹⁹³ Mohou třeba tesat do kamene, i když nejsou sochaři nebo tkát. Zase jiní lidé mohou nevědomí vystihnout pohybem, jako například tancem. A když emoce a myšlenky snů či imaginací dostanou takovouto tvořivou formu, dají se pak již možná vysvětlit anebo je alespoň vyjádřena jejich atmosféra. Člověk by si proto podle Junga měl dát tu námahu a reprodukovat snové a imaginační obrazy, a to i když neumí kreslit či tančit. On sám to dělal a příkladem jsou nejen působivé ilustrace *Červené knihy*, ale také kamenné plastiky, které sochal či dokonce tzv. Bollingenská věž, již sám postavil a vyzdobil: "Musel jsem své vyznání vložit do kamene."¹⁹⁴

Myslím, že ostatně i sám tento sen vybízí k doslova živoucímu tvoření:

Q Q

Dnes jsem po čerstvě posečené luce běhala a utíkala a *tančila* a točila se ve vírech a rozkvetlo ve mne mnoho nádher! Cítila jsem harmonii, která člověka může zaplavit či prosytit a on v ní může dlít navěky. Cítila jsem, že tento dojem by mohl prosytit celičké žití - od večera do rána a od léta až do jara! A tak jsem na té luce rozvolnila celou sebe a byla i vnitřně dokonale prostá. A nade mnou široširé nebe a pode mnou široširá pastvina. Nato jsem uchopila do rukou housle a *hrála jsem a hrála*. Smyčcem jsem jemně a něžně klouzala po strunách a jihla při těch zádumčivých tónech. Pak jsem *zpívala*, ale jak! A zastavil se čas a já dlela v té nejrozlehlejší, nejrozlehlejší! ..věčnosti. Nakonec jsem říkala svou *báseň*, jednu z nich. A říkala jsem a říkala a promluvu uzavřela ještě další promluvou: "To ze mne mluví bůh."
10.6. 2013

Domnívám se, že by bylo zřejmě velmi krásné smět snít tento sen ještě jednou... Podle Junga však člověk, který svůj sen či imaginaci ztvární, skutečně neznázorňuje pouze onen určitý sen či imaginaci, ale "je to, jako by jej snil znovu".¹⁹⁵ Nevědomí zde totiž dostává tu nejlepší šanci projevit ještě jednou a tak snad ještě důkladněji a podrobněji své obsahy. A tak je možné nejen sen či imaginaci jaksi prožít znovu, ale pak ještě například na kresbě či malbě objevit mnoho nového, neboť nevědomí na nich uplatňuje své vlastní 'narážky',¹⁹⁶ a to podle Junga tím spíš, čím je tvůrce ve své tvorbě neumělejší. Jak sám říká, může v tomto procesu člověku leccos dosud nedostupného 'spadnout' z nevědomí (tzn. že jej může leccos napadnout). Příklad, který Jung uvádí ve svém výše zmiňovaném díle z roku 1955 tuto myšlenku přiléhavě vystihuje: Snová skaliska, do nichž je snící vrostlá, se v kresbě 'potají' promění ve veliká vejce (a ta Jung interpretuje jako symbol zárodku života, což významně

193 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí.

194 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 218

195 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 235

196 JUNG, Carl Gustav: Mandalý – obrazy z nevědomí. Str. 19

mění situaci jeho pacientky).¹⁹⁷ Obrazy a jiná díla jsou tedy podle něj "ve svých podstatných částech ryzími výtvary nevědomí"¹⁹⁸ a proto lze tvořivou prací dosáhnout značných vhlédů; čímž se opět o něco více rozšíří a změní lidské vědomí, neboť k němu nevědomí dostává ještě o něco lepší příležitost metaforicky řečeno 'přirůstat'.¹⁹⁹

Následná práce se snem a aktivní imaginací může být tedy zároveň velice působivým tvořivým procesem, který člověku dodá zvláštní hloubku, a to mimo jiné proto, že výtvar podle Junga "není jen projevem, ale vyvolává také účinky."²⁰⁰ Propracovaný výraz je totiž mimo jiné takřka obrazem obsahů a tendencí nevědomí. A když se pak člověk na tento obraz dívá, "cítí, že je vyjádřeno jeho nevědomí", neboť na něj obraz zpětně působí.²⁰¹ Účinek, který se při tom objeví, je podle Junga téměř nemožné definovat v racionálních termínech, stejně jako mnohdy nelze vyjádřit samotné sny a imaginace. Jde totiž o určitý druh magického účinku: "Sugestivní vliv obrázku /či jiného výtvaru/ působí na psychologický systém kreslicího /tvůrce/ a vyvolá stejný účinek, který on vložil do obrázku /výtvaru/."²⁰² Z tvořivých výtvarů tedy přechází na člověka doslova podmanivý vliv, neboť vložil-li se on do nich, vloží ony své kouzlo zase do něj, a to podobně jako ikony a posvátné obrazy. Speciální účinky má potom tzv. symbol mandaly, která zpětně působí na duši "jako jakýsi druh okouzlení vlastní osobnosti",²⁰³ o tom bude ale řeč později.

Ráda bych zde uvedla dva příklady tvořivého zpracování a to snových obrazů. Prvně jde o drobnou kresbu, jež znázorňuje již výše uvedený sen ze 3.6. 2013. Ve druhém případě pak jde o báseň, která by podle mého názoru mohla takřka dokonale vyobrazit ono výše zmíněné 'srůstání vědomí s nevědomím'. Kurzívou jsou v ní označeny 'snové pasáže'.

I. Tvořivé zpracování snu „Budoár staré dámy“

197 JUNG, Carl Gustav: Mandaly – obrazy z nevědomí. Str. 19

198 JUNG, Carl Gustav: Mandaly – obrazy z nevědomí. Str. 21

199 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 205

200 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př.č.5

201 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př.č.5

202 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př.č.5

203 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př.č.5

II. Báseň SnítKu životu

malovat by sama mohla,
psát však nikoliv.
ponechám ji tedy,
ať z písma činí obrazy.

řvila jsem vprostřed polí
jako zvíře.

tamten kol si prozpěvoval
a taká hnutí, taký poryv
ve mně jak pokaždé mocnil

- až lupají se korále z nítě
a sypají se po náměstí,
jímž svištím,
protože nemohu jinak,
než bezhlavě svištět -

a tak prýštil mi z hlubohrudí
ten vydychtělý zvířejší rykot,
co svědčil o tom, že -
...prolínám se se zvířetem...
- řvím jeho tlamou.
a od těch dob bych
ještěj úpěnlivěji
nečinila nic jinčího,
než pořád, zas a zas
řvila a řvila.

řekl jsi mi,
ať si pořídím kůži z vlčice.
*noc na to ji kdos zabil
a pak stáhl.*
*právě živila se masem
a byla to jediná,
jediná vlčice.*

...

když zažehla jsem paprscce,
ony paprskaly
a já kol osy své rozprostraněnosti
jsem sa točila
jsem sa točilela
jsem sa točilelila
krz roky se přelila
s kopce, s vrchu dolů
a nahoru, na vrch zasej,
po ručičkách a proti nim,
to aby tedy chaos vítězil.
strání jsem se sypala
a metala hvězdy do temnoty,
protožejc to je:
kolo běží
kolo běží!
kolavání
kolaběh.

duněly skály.

*a káňata se mnou spávají.
a nořívám se ve vody nejprůzračnější,
které zaplavují arboreta
i s kořeny.
a hrozny révy drtívám
v kádi dřevěné,
by ščáva prýštila z nich.
a orli neslyšně kol plachtívají
a to jen nedýším oužasem.
a i já létávám - jsa elánu plna.
a i já létávám - jsa létánu plna.*

a na druhý den
šli jsme směrem jinačím,
než jindy chodíváme
a tobě opět na chvilunku
tři vousy zlaté vyrostly,
abys je zanedlouho zas
rukou vlastní
vyrval ze svého podloží.

borovice,
všade borovice.

a kol krku teď buzolu nosívám,
když máme každý ten jinačí směr,
tak abys viděl,
že já vskutku odvědy-navždy vím,
kde tyčí se východ, západ, jih.

*a věz také,
že prozpěvám celé noci
a křehnu tou tostí,
tou toutostí,
že sceluje se tak hmota
těch mých kostí.*

a když jsem - slepá - kmenoví kůru hladila
a lesem - volně - toliko volně šátrala,
tušila jsem se
doopravdově
doma.
*a tísňě mi před krokem padl strom
a já z něj jen odlomila
snítku životadárnou,
zelenící ratolest.*

Ráda bych zde ještě učinila za dost symbolům, jimiž se to v uvedené básni ostatně jenom hemží, neboť jim bylo věnováno rozhodně ne tolik prostoru, kolik by zasloužily, čímž také navážeme na doposud probíraná témata. Takto se tedy k symbolu Jung vyjadřuje v

Červené knize: "Když přijímáme symbol, je to, jako by se otevíraly dveře vedoucí do nové místnosti, o jejíž existenci jsme dosud vůbec nevěděli. Když však symbol nepřijímáme, je to, jako bychom kolem těch dveří prošli bez povšimnutí. Protože to byly jediné dveře, které vedly k vnitřním pokojům, musíme zase na ulici a dál chodit ve všem, co je venku. Ale duše je v tísní a nouzi, neboť vnější svoboda jí není vhod. Symboly jsou kořínky otevírající cestu ke skrytým pokladům."²⁰⁴

Člověk by tedy měl symboly, respektive sny a imaginace jakožto příslušné nevědomé kompenzace, pojímat jako nejvyšší skutečnosti a také je jako takové postupně přebírat do svého vědomého postoje. Pokud jim však tuto hodnotu spoluurčujícího faktoru neposkytne, setrvá u onoho jednostranného vědomého postoje, jenž sen či imaginaci vyvolal.²⁰⁵

A tím se také vracíme k tomu, co jsme již lehce naznačili, a to že je Jungův mechanismus kompenzace podle něj jen "vlíčkou v moři jiného a daleko komplexnějšího jevu":

XI. Proces individuace

Kompenzační teorie totiž není jedinou Jungovou teorií snového, resp. psychického života vůbec. Ona postupná integrace nevědomých obsahů do vědomí, na níž může mít sen (tedy i aktivní imaginace, od níž se však na určitou dobu odkloníme) lví podíl, pokud je tedy brán na zřetel, podle Junga vede k určitému "vzdálenému cíli, který byl možná prvotní pohnutkou k životu".²⁰⁶ Funkcí snů tedy není jen vynášet materiál z nevědomí za účelem regulace psyché a integrace tohoto materiálu do vědomí má stejně tak jakýsi vyšší záměr, než jen dostat kompenzačnímu mechanismu. Střetávání vědomí s nevědomím není jen vyrovnávacím aktem, nýbrž - a to konečně - finálně orientovaným procesem, v němž existuje vývoj a ono imanentní zaměření na cíl.

K této myšlence došel Jung při své dlouhodobé analytické práci s tzv. snovými sériemi, v jejímž rámci se mu vždy před očima rozestřelo obrovské množství výzkumného materiálu. Každý rok podle svých slov zpracoval patnáctset až dva tisíce snů, což mu umožnilo vidět mnohem více, než při analýze jednotlivého snu, který představuje pokaždé 'jen' víceméně dílčí kompenzaci. Ojedinělému snu tedy Jung (až na výjimky) připisoval malou váhu, neboť jak jsme viděli, předpokládal, že v nevědomí existuje stejná kontinuita procesů jako ve vědomí. Proto se zabýval primárně výkladem snových řetězců, jenž mu daleko lépe umožňoval rozeznat hlavní motivy snů. Zpozoroval, že spolu jednotlivé kompenzační akty

204 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 306

205 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 149

206 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Str. 158

jistým způsobem souvisejí, ba že se dokonce sdružují do určitého plánu a podřizují společnému cíli. Dlouhé série se tolik podobaly stupňům vývojového či pořadajícího procesu, až došel Jung k závěru, že v psyché takový k jakémusi cíli směřující proces musí existovat.²⁰⁷ Pochopil, že základ psychologické kompenzace tvoří projekt vyššího vývoje, který je takřka nezávislý na vnějších podmínkách, a pojmenoval jej jako individuální proces, (k němuž jsme tímto po dlouhé a spletité cestě slavnostně doputovali). Velkou pozornost této tzv. individuaci Jung věnuje kupříkladu v článku *Vztahy mezi já a nevědomím* (1928).

Ráda bych nyní uvedla následující sen, u něhož, domnívám se, opět není možné rozhodnout, jestli teorii individuálního procesu kopíruje anebo stvrzuje. Ať tak nebo tak, jsem s Jungem, že „skutečné je to, co působí.“²⁰⁸

Ω Ω

Poletovala jsem nad městem a cítila se velmi vzorně a plna elánu a jistoty. Posléze jsem přistála na jakémsi jógovém dýchánku, na němž si asi deset jogínů protahovalo šlachy v kruhu. A od jedné moudré ženy jsem zaslechla útržky tohoto vyprávění: "...až po sta letech zkoumání těch snů, vyjasnil se jejich smysl, vyjevila se ona rezná nit, jež se skrze ně napíná." Pak létala jsem údolními to tenkrát koutů přírodních.

30.1. 2013

Pokračujme však ve výkladu: Cesta postupné integrace nevědomých obsahů do vědomí, na níž jsme dosud měli zaostřeno, je tedy na základě Jungova modelu zároveň 'cestou individuace', ba co více: je také 'cestou k individuaci'. Individuací je přitom myšlen nejen onen vývojový proces sjednocování vědomí a nevědomí, ale zároveň samotné dosažení sjednocení těchto dvou oblastí psyché.²⁰⁹ A to není nic menšího než dosažení úplnosti či celosti. Snese-li tedy člověk onen mnohdy invazivní nápor nevědomých obsahů, vědomí a nevědomí se postupně přiblíží k sobě. A když se potom tyto dvě, samy o sobě neúplné části psyché nakonec spojí, vytvoří podle Junga doslova kýženou celistvost. Proces integrace nevědomí do vědomí je tedy zároveň procesem individuace, to znamená procesem sblížování mezi vědomím a nevědomím, jehož cílem je dosáhnout úplnosti psyché. Individuace je však často rušena, to tolikrát zmiňovanými vlastnostmi lidského vědomí, jež se znovu a znovu odchyluje od svého instinktivního základu. Celost psyché tedy "představuje ideální a nikdy nedosažený cíl".²¹⁰

Bez ohledu na 'fantastičnost' svého záměru tedy duševní vývoj v posledku směřuje k

207 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 11

208 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 334

209 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 83

210 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 27

celosti psýché anebo pregnantněji řečeno k tzv. plnému uskutečnění člověka.²¹¹ Podle Junga je každý život uskutečňováním celku, jehož účelem je vytvoření "homo totus",²¹² tedy celého člověka. A toto plné uskutečnění není nic jiného, než naplnění osobitosti, v níž se člověk stane tím, kým vždy byl²¹³ (jenom si to jaksi 'neuvědomoval'). Individuace tedy potom, přiměřeně ke svému vlastnímu označení, v posledku znamená, stát se individualitou. A tu Jung chápe jako nejnítěrnější, poslední a nesrovnatelnou jedinečnost,²¹⁴ přičemž nejúplnějším výrazem této doslova osudové kombinace, tedy individua, je podle něj tzv. bytostné Já, jež bude nyní konečně přiblíženo:

Uznáním nevědomí jako spoluurčující veličiny se totiž zhroutlí ona iluze vědomého já "Já žiji.", o níž byla zmínka dříve a na níž jsme také slíbili znovu navázat. Ta stejná vůle, která dříve potlačovala nevědomé obsahy, se nyní přizpůsobí "novému" (tedy dosud nevědomému) a postupně stále silnějšímu faktoru, neboť od nynějška se to nevědomé objevuje jako cosi objektivního,²¹⁵ v němž je ona vůle, čili já, zahrnuta. Já tedy bude konečně, jak bylo předestřeno, *nahrazeno* (ale nikoliv sesazeno) a těžištěm celé osobnosti se stane jakýsi "virtuální bod mezi vědomím a nevědomím",²¹⁶ jenž se v důsledku přibližování těchto dvou oblastí postupně centruje, a který Jung pojmenoval právě jako bytostné Já.

Centrum člověka se tedy již od nynějška nebude krýt s vědomým já, jež důkladně vymežeme níže, ale vznikne bod nové rovnováhy a to ve středu mezi vědomím a nevědomím. Zopakujme si, jak tento proces centrace lidské osobnosti Jung popisuje: "je to, jako by vedení životních záležitostí přešlo na neviditelné ústřední místo".²¹⁷

A tak je podle něj nakonec hnacím motivem celého integračního procesu jakýsi "pud k uskutečnění bytostného Já".²¹⁸ To znamená, že také individuaci lze v důsledku definovat jako uskutečňování a uskutečnění bytostného Já,²¹⁹ což bude ještě taktéž osvětleno. Přistupme však nyní k definování toho, co je termínem bytostné Já vlastně řečeno.

XI.I. Bytostné Já

Svou koncepci bytostného Já Jung formuluje v rámci takřka celého svého díla, neboť je to další ústřední motiv jeho psychologie. My čerpáme kupříkladu z pozdní práce *Aion 9/11*:

211 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 38

212 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

213 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 143

214 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 70

215 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

216 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 84

217 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 132

218 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 55

219 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 271

Příspěvky k symbolice bytostného Já (1951) a z celé řady dalších přednášek. Jedná se tedy opět o syntézu Jungových nejdůrazňovanějších myšlenek. Pojem bytostné Já je jeho vlastním termínem, jenž vznikl z nutnosti vytvořit novou terminologii pro práci s nevědomím.

Domnívám se, že nejlépe se k objasnění této veličiny přiblížíme tak, jak to Jung činí nejčastěji, tedy porovnáním bytostného Já (německy das Selbst) s vědomým já (das Ich), které se od sebe, jak už bylo předestřeno, navzájem liší. Já (das Ich) Jung lokalizuje do centra vědomí a považuje jej za jeden komplex mezi dalšími komplexy (tedy strukturálními elementy osobního nevědomí), k němuž se však vztahují všechny obsahy vědomí.²²⁰ Já (das Ich) je z tohoto úhlu pohledu pouze subjektem vědomí,²²¹ není tedy identické s člověkem jako celkem, ani není jeho středem. Není však totožné ani s vědomím jako takovým, je pouze jakýmsi vztažným bodem pole vědomí. Individuální vědomí, jak již bylo také řečeno, však spočívá na hlubších základech a je začleněno do mnohem větší nevědomé psýché. A subjektem celé psýché, čili jak její vědomé tak i nevědomé části, je právě bytostné Já (das Selbst). Bytostné Já tedy v Jungově koncepci označuje celek čili souhrn vědomých i nevědomých daností²²² - to znamená celost duševna.

Z předešlého vyplývá, že bytostné Já v sobě zahrnuje i samotné já.²²³ A je to tedy právě bytostné Já, nikoliv já, které je podle Junga středem psýché, ba nejen tím, ono je také jejím rozsahem. Bytostné Já tak do jisté míry tvoří centrum pole vědomí a je tak subjektem všech jeho osobních aktů. Z tohoto úhlu pohledu nemá já absolutní a nadřazené postavení v psýché (ono 'moderní já' má však, jak jsme viděli, opačný názor) a disponuje svobodou vůle pouze v rozsahu pole vědomí. Jeho vůle je tedy ohraničená: omezují ji vnější okolnosti, ale také vnitřní svět, potažmo danosti bytostného Já.²²⁴

Takovýmto způsobem tedy Jung nakonec vysvětluje, odkud plyne ona závislost já na podmínkách nevědomé psýché. Podle něj je to bytostné Já, s nímž se člověk v důsledku dostává do konfliktu, když přehlídí nevědomé vlivy, a které kvůli duševní rovnováze požaduje vyrovnání nastalého deficitu. A že je to právě bytostné Já, jenž žádá sjednocení vědomí s nevědomím; a co má být konec konců uskutečněno. Člověk, který si je vědom svého já, tedy ještě nepředstavuje uskutečnění celku, neboť já je jen část onoho celku. Jen přibližného uvědomění bytostného Já však podle Junga není možné vůbec dosáhnout.²²⁵ To by totiž část musela pochopit onen celek. Prostřednictvím vědomého já tedy toto nové centrum člověka

220 JUNG, Carl Gustav: Aion. Příspěvky k symbolice bytostného Já. Str. 15

221 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 55

222 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

223 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 48

224 JUNG, Carl Gustav: Aion. Příspěvky k symbolice bytostného Já. 15

225 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 75

není vůbec v plnosti zachytitelné.

Co je tedy pojmem bytostné Já vlastně řečeno, zůstává podle Jungových vlastních slov "zahaleno v metafyzické temnotě",²²⁶ poněvadž jej z výše uvedených důvodů není možné do důsledku probádat. Bytostné já je tedy, ostatně jako samotné nevědomí, z nějž vyrůstá, nijak překvapivě čirým postulátem. Jde sice, jak bylo řečeno, o jakousi celost vědomé a nevědomé psýché, ale o celost jaksi zcela nedozírnou, neboť co a zda k bytostnému Já patří či nepatří, není vůbec předem rozhodnuto: Veškeré nevědomí je totiž, a toho jsme se již letmo dotkli, tzv. nerozlišené a tak "vše, co se děje nevědomě, se děje ze základů nerozlišenosti".²²⁷ Proto není možné vytyčit bytostnému Já jakékoliv hranice; Jung je dokonce toho názoru, že je násilné omezovat jej pouze na individuální psýché. Pojem bytostné Já je tak podle něj na jedné straně dostatečně určitý, aby vylíčil onen úhrn lidské celosti a na straně druhé dostatečně neurčitý, aby vyjádřil také onu nepopsatelnost a neurčitelnost této celosti.²²⁸ Znovu je však třeba zdůraznit, že ona celost, na níž stále narážíme, je u Junga čímsi nedosažitelným a pouze ideálním: neexistuje žádný člověk, který by byl "rozlišen do stavu absolutní jedinečnosti".²²⁹

Přeci jen však Jung svou představu o podstatě toho, co nazývá bytostným Já, přiblíží, když ve své *Červené knize*, a to takřka nejpregnantněji, říká, že "z tohoto bodu tryskají počátky duševního života" a že k němu "směřují všechny nejvyšší a poslední cíle".²³⁰ A tak je pro něj nanejvýš významným archetypem (tedy jakousi prapůvodní ideou) orientace a smyslu, tudíž zároveň "cílem života, neboť je", a to zde již zaznělo, „nejúplnějším výrazem osudové kombinace, která se označuje jako individuum."²³¹ Dosažení cíle individuace, a to je třeba ještě jednou zdůraznit, tedy podle něj tkví v "pocitování bytostného Já jako iracionálního, nedefinovatelného jsoucna, vůči kterému já nestojí v protikladu a není mu podrobena, nýbrž je k němu přivěšeno a určitým způsobem kolem něj obíhá jako Země kolem Slunce."²³² Vyvrcholením celého integračního potažmo individuačního procesu je tedy podle tohoto modelu uskutečnění archetypu bytostného Já, o němž máme již poněkud zevrubnější představu.

Hodnota tohoto archetypu však u západního člověka vlivem podceňování jeho vnitřního světa, o němž byla již tolikrát zmínka, mnohdy 'klesá na nulu'.²³³ Jung ovšem v rámci svého výzkumu snových sérií odhalil určitou zvláštnost a to, že nevědomí tomuto

226 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 219

227 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 114

228 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 27

229 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

230 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 218

231 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 399

232 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Str. 399

233 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 18

člověku stále dokola a s neuvěřitelnou trpělivostí ba dokonce s „konstatní tvrdošijností“ předkládá prostřednictvím snů a imaginací tzv. symboliku bytostného Já a to v podobě symbolů tzv. centrace či středu.

V dalším oddílu se k tomuto tématu dostaneme blíže, nyní bych však ráda uvedla tento sen, v němž je podle mého názoru bytostné Já ústředním motivem. Ponechávám v textu snu i dodatek, který je, byť prostý, 'dočista' pádný:

Q. Q

Přicházím do malé vesničky. Vzduch je jakoby zabarven do oranžovo-běžova, atmosféra jak vystřížená ze zažloutlé staré fotografie. Kráčím po návsi a přímo k malému takřka malovanému rybníčku, u něhož roste strom. Ten strom má neskonale rozlehlý kmen a jen několik mohutných větví. V jeho koruně spočívá jakási skulptura. Její vzezření připomíná obrovitý prsten s ještě ohromnějším jantarovým kamenem. Pohled mi vyráží dech. Je to, jako by ten obří jantarový valoun vysílal paprsky všeprostoplivšího nádhera a tak mocně prozařoval celý okolní svět. ... Na tom stromě dlí to, po čem nejvíce toužíš, myslím. Duše tvé živné moudrosti. Až obepneš kmen, až rozšíříš a prohloubíš své obzory do takové míry, budeš sto vyšplhat až do koruny. A tam se vpiješ do jantarové studánky, jež představuje cíl.

23.12. 2008

Bytostné Já je tak podle Junga „do té míry empirické, že jej psýché předjímá spontánními (...) symboly“²³⁴ a tak pro něj nakonec není pouze abstraktním pojmem. Největší váhu přitom Jung přiřítá symbolům tzv. mandal a kvaternit, jimž se budeme věnovat vzápětí. Je toho názoru, že tyto symboly mají "sjednocující" význam,²³⁵ což je podle něj nejen psychologicky, ale i historicky potvrzeno. Jejich role jakožto symbolů jednoty a celosti lze totiž, a to hned uvidíme, nalézt také v historii mnoha národů a dob. Jednota a celost jsou nakonec pro Junga faktory zcela objektivními,²³⁶ přičemž jde ještě dále, když je na pomyslné stupnici takových objektivních hodnot umístí na nejvyšší místo. A to proto, že "jejich symboly se již nedají rozlišit od obrazu Boha."²³⁷ Bytostné Já pak pro Junga není nic menšího, než "bůh v člověku".²³⁸ Jeho uskutečněním, čili individuací, se pak podle něj rodí člověk pneumatický čili duchovní. Nepředbíhejme však.

X. Snové motivy provázející individuační proces

Zkušenost vlastního vývoje, jíž zvěčnil do *Červené knihy*, Junga přivedla k závěru, že

234 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

235 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 53

236 JUNG, Carl Gustav: Aion. Příspěvky k symbolice bytostného Já. Str. 40

237 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

238 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

právě nastíněná individuace je všeobecně platným modelem. Domnívá se však, že v západní společnosti k takovému procesu neexistuje dostatečné vedení, ale že tuto mezeru je s to vyplnit právě jeho psychologie,²³⁹ konkrétně pak analýza snu. Přístupme tedy konečně k finálním kapitolám této práce.

Jak bylo naznačeno, produkuje nevědomí v procesu individuace celou řadu snových či imaginačních symbolů, jejichž prostřednictvím se sjednocují vědomí a nevědomí a zároveň uskutečňuje archetyp bytostého Já. V symbolice snových sérií se tedy proces individuace vyjadřuje i zviditelňuje, a zároveň je také v symbolu prožíván. Zabývat se všemi stupni individuačního procesu tak, jak je navrhuje Jung, ale bohužel není v rozsahu této práce, neboť by šlo o nadmíru rozsáhlý projekt. Zaměříme se proto 'jen' na onu symboliku bytostného Já, tedy na archetypické obrazy, které se vztahují přímo k popisovanému uvědomování nového středu a k nimž jsme se ostatně v kapitole o významných snech, mezi něž tyto patří doslova nejvýsošněji, slíbili vrátit.

Jung věnoval výzkumu snů a jejich symboliky v individuaci mimořádnou pozornost. Vynikající ukázkou je jeho práce *Snové symboly individuačního procesu* (1936), ve které jde o rozsáhlou analýzu jediné snové série, jíž zkoumal právě se zřetelem k uskutečňování bytostného Já. Tato série čítala čtyři sta snů určitého intelektuálního muže. K jakým poznatkům a závěrům tedy toto bádání Junga dovedlo?

Při studiu snového materiálu si v prvé řadě povšimnul, že cesta individuace není vůbec přímá, nýbrž že "sestává z osudových oklik a bludných cest",²⁴⁰ že je velmi chaotická, spleť a doslova 'labyrintická', protože ono směřování k cíli se v ní vyjevuje jen velmi zvolna. Nazval ji pak dokonce "nejdelší cestou", longissima via,²⁴¹ neboť "cesta či, co je to, po čem kráčíme, je naše cesta, ta pravá cesta. Do budoucnosti nevedou zbudované silnice. Silnice stavíme tím, že jdeme. Náš život je pravda, kterou hledáme. A pravdu tvoříme tím, že ji žijeme."²⁴² Proces individuace tedy podle Jungova pozorování rozhodně není přímočarý, ale spíše cyklický, připomínající křivolakou spirálu a především: spočívající v jakémsi kroužení kolem toho nejdůležitějšího - kolem bytostného Já.²⁴³

A tak se i určitý systém v této tolik spleťté cestě, potažmo ve zkoumaném snovém řetězci, přeci jenom časem vyjevil. Sny a fantazie se stále více prohlubovaly a jejich motivy se zvolna soustřeďovaly kolem specifických útvarů a principů, které svým vlastním způsobem označovaly střed, tedy bytostné Já. Řád se tak postupem času ukazoval čím dál zřetelněji: Sny

239 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 386

240 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 13

241 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 13

242 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 295

243 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 386

se totiž k těmto formám vracely znovu a znovu, až kolem středu doslova 'spirálovitě rotovaly' a tak se k centru sic pomalu, ale znatelně blížily. Při tom se zároveň stále výrazněji rýsovaly 'vlastnosti středu',²⁴⁴ které pak postupně srůstaly s vědomím. To bylo totiž těmito představami, jak již bylo dříve naznačeno, doslova okouzleno či velmi "zvláštním způsobem fascinováno".²⁴⁵ Ústřední symbol se tak "s trvalou důsledností" prosazoval oním "chaosem dramatických zápletek osobní psyché"²⁴⁶ a postupně se zakotvoval na pevné půdě.

A byly to právě výše zmíněné symboly tzv. mandal a kvaternit, tedy všechny soustředně uspořádané obrazce a každé obíhání kolem středu, jedno jestli v kruhu nebo po čtverci,²⁴⁷ které sny v onom řetězci v první řadě produkovaly.²⁴⁸ Tyto obrazy tak podle Junga přicházejí s cílem přimět člověka k odevzdání se bytostnému Já. Individuace se proto bez takového ústředního symbolu nikdy neobejde.

Následující sen by podle mého soudu mohl lépe přiblížit, co bylo právě tak obecně předestřeno. V souladu s řečeným se v něm totiž svým zcela vlastním způsobem označuje jakýsi střed, který je natolik fascinující, že se kolem něj rotuje s doslova *největší* důsledností.

Ω Ω

Kutala jsem po ochozech hradních a sem tam vplavila se v dutinu místnosti. V jedné na zemi seděly podivuhodné mísy. Nikdo je neukoval, kdosi je spletl, sešil, zlátal. Nikdo je nevytepal v obvyklý outvar kruhový, kdosi je sestrojil v složitý vejtvor prostorový - podobný karace jezerní. V dlaň tlukadlo jsem uchopila a udeřila do jedné mísy-karaky. V tom! ...se uvnitř struktury rozevřel ohromnější proces: v prostoru hedvábného listoví a vláčného proutí rozedmul se vzduch a rozburašely víry. A věj dul a dul směřován stále dokolaadokola zátokou mísy-karaky. A právě ono "duní" vytvářelo ono posvátné znění, které rozhýbalo mé tělo tak, aby v pozici pádá angušta (dřep na jedné noze, přičemž jedno z lýtek je položeno na stehně druhé nohy) kroužilo kolem všech mís-karak s rozpřaženými ptačími pážděmi. Ve svém plápolavém hadroví vlála jsem jako tyrkysový závoj. Kroužila jsem a kroužila a časodchvíle tlukadlem udeřila znovu do jedné z karak, čímž se opakoval onen slňující průběh vzdýmání větru uvnitř hedvábného plachtoví. Kroužila jsem a kroužila. Kroužila jsem a kroužila v svém poletuchovém vytržení a postupně se drolila a tříštila a rozprostírala se v ono bezmezné "duní". Pak popadla jsem zemi. A jako náruč otevřená plývala jsem otevřená. 2013

Takovéto významné sny tedy podle Junga používají symboliky mandal a kvaternit, aby předjímalý uskutečnění bytostného Já. Jediná cesta k cíli, tedy k celosti a k uskutečnění bytostného Já, je tak podle něj uvědomování těchto a samozřejmě i ostatních archetypických

244 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 265

245 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 204

246 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 265

247 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Str. 253

248 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 55

obrazů²⁴⁹ a přebývání o samotě se svým bytostným Já: "To je nejvyšší a rozhodující prožitek. Zakusit, co nás nese,"²⁵⁰ tedy 'co nás žije'. Představme si nyní, jakým způsobem Jung s mandalami konkrétně pracuje a k jakým dalším myšlenkám jej tyto obrazce dovedly.

X.I. Symbolika mandaly

Těmto mytologickým motivům se Jung dále věnuje mimo jiné v článku *O symbolice mandaly* (1938) či v díle *Mandaly - obrazy z nevědomí* (1955), přičemž se o nich poprvé veřejně zmínil v komentáři k dílu *Tajemství zlatého květu* (1929).²⁵¹

Jung tyto symboly pozoroval po dvacet let, celých čtrnáct let o nich ale nepsal ani nepřednášel, s cílem vyhnout se předjímání svých pozorování. Vysledoval totiž, a to jsme předeslali již v úvodním oddílu o archetypech, že tyto obrazce lidé reprodukuje zcela spontánně. Toto tvrzení však bylo třeba dokázat na empirickém materiálu. Jeho pacienti, jako kupříkladu onen intelektuální muž, jehož snovou sérii Jung studoval, vytvářeli mandaly ještě před tím, než Jung vůbec znal jejich význam. Podobné kresby našel také u duševně chorých, a to u takových lidí, kteří neměli o této věci podle jeho slov tušení. Nemohl to tedy být výsledek sugesce.

V roce 1938 potom hovořil s lamaistickým duchovním učitelem, který mandaly popisoval jako duchovní obrazy, jež jsou vždy prvotně vnitřními obrazy.²⁵² To Junga ještě více utvrdilo v tom, že mandaly nejsou vynálezem buddhistických otců či jiných autorit, nýbrž že původně pocházejí ze snů a vizí; a že tak patří k nejstarším náboženským symbolům lidstva. A obrazy, které sahají tak hluboko do lidských dějin, se podle něj přirozeně dotýkají nejhlubších vrstev nevědomí. Proto si takové symboly nelze vymyslet - "ony musí opět vyrůst z temné hlubiny zapomnění, aby vyjádřily nejzazší tušení vědomí a nejvyšší intuici ducha a sloučily tak jedinečnost přítomného vědomí s nepomíjejícími životem."²⁵³ Obrazy mandal tak podle Junga představují přirozenou a spontánní událost, neboť vznikají zcela samovolně.

Jung pro výzkum mandal použil svou metodu amplifikace, kterou jsme již dříve slíbili přiblížit na konkrétním příkladu. Pomocí onoho důkladného hledání kontextu, v tomto případě historických paralel, zjistil, že moderní mandaly mají podivuhodně blízko ke starým magickým kruhům.²⁵⁴ Právě proto si také zvolil tento termín: Mandala v sanskrtu označuje rituální nebo magický kruh. Za nejstarší mandalovou kresbu pak Jung považuje paleolitické

249 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 39

250 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

251 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

252 JUNG, Carl Gustav: Aion. Příspěvky k symbolice bytostného Já. Str. 40

253 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

254 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

'sluneční kolo' v Rhodesii; zmiňuje také bohatý výskyt mandal ve středověké Evropě, jejich současné rozšíření po celém Východě či kupříkladu u Indiánů Pueblanů. Konkrétně raněstředověké křesťanské mandaly prý většinou zobrazovaly Krista ve svém středu (jako symbol sjednocení Boha a člověka, o němž bude řeč níže), ale i Egypťané takto zobrazovali boha Hóra. Obrazy mandal se tedy podle Junga vyskytují nejen ve snech a imaginacích moderních lidí, ale také v celé historii lidstva.

Na základě tohoto historického bádání Jung dále zjistil, že kultická mandala sloužila a stále slouží jako symbol k osvětlení povahy božství. Z logiky amplifikační metody pak také individuální mandala znamená něco podobného - totiž boha v nitru, k němuž se tímto navracíme. Podívejme se blíže na symbol mandaly tak, jak jej Jung (doslova) vyměřuje: Mandaly mívají tvar kruhu, kola, kříže nebo květiny a zřetelný sklon ke čtvernosti čili kvaternitě.²⁵⁵ Kruh potom představuje jednotu, kolo zase celost. Čtyřka symbolizuje části, kvality a aspekty jednoty. Čtverec zase čtyři principy či prvky.²⁵⁶ A mandala tyto čtyři prvky spojuje, přičemž ony spolu harmonicky fungují. Celost či dokonalost kruhu a čtvercová forma nejsou potom podle Junga ničím jiným než prastarým výrazem úplnosti a sjednocení,²⁵⁷ které jsou vždy spojeny s ideou božství. Mandala je tedy více či méně přímým znázorněním boha.²⁵⁸ Ona božská postava, například Šiva, Buddha či Kristus, je pak zpravidla, jako to nejposvátnější, umístěna ve středu.

V individuálním vývoji se tak podle Junga objevují stejné obrazy, jimiž se v dějinách zobrazovalo sjednocení protikladů a idea božství. Individuální mandala pak symbolicky opakuje archaické prostředky a postupy, neboť je jednoduše tím, "co lidský duch vždy vytvářel a stále znovu vytváří."²⁵⁹ Oproti kultické mandale se však podle Jungova pozorování ve středu mandaly moderní nikdy nenachází jakýkoliv bůh či božství.²⁶⁰ Její střed místo toho skýtá symboly, jako je kupříkladu hvězda, slunce či drahokam, tedy motivy s odlišným významem. S jakým, na to odpověděli sami Jungovi pacienti, když mu předávali svou zkušenost: *cítily, že se smířili sami se sebou a tak dospěli k sobě samým*. Ona hvězda či květ tedy podle Junga symbolizují nějakou důležitou část lidské osobnosti: psychické centrum v člověku, člověka samotného anebo jeho nejnaternější duši.

Střed individuální mandaly tedy vykazuje tytéž takřka metafyzické kvality jako je

255 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

256 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 153

257 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha.

258 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuačního procesu. Str. 276

259 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

260 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

tomu u kultických mandal, jen s tím rozdílem, že "místo božství (...) zaujala celost člověka"²⁶¹ a zároveň "nerozprostraněný zdroj životní síly".²⁶² Tedy bytostné Já. A to je důvod, proč se takový symbol, jak bylo předestřeno, podle Junga nedá rozlišit od obrazu Boha. V moderní mandale přitom člověk jako projev bytostného Já božství nenahradil, nýbrž symbolicky znázornil.²⁶³

XI. Idea Boha

Symbole bytostného já tedy podle Junga vposledku označují "božské jsoucní, jež do té doby skrytě dřímalo v těle a nyní bylo vydobyto a znovu oživeno" anebo nádoby či prostor, v němž probíhá proměna člověka v „božskou“ bytost".²⁶⁴ Tyto symboly podle něj ukazují nejen na Boha v nitru, nýbrž i na identitu Boha s člověkem.²⁶⁵ Sjednocením s bytostným Já člověk dospívá k Bohu. Bytostné Já přitom ale není Bůh, Bůh je totiž za bytostným Já, nad bytostným Já a je i bytostným Já samotným, když se zjevuje.²⁶⁶ Jung se tedy domnívá, a zabývá se touto myšlenkou mimo jiné v přednášce *Úvod do nábožensko-psychologické problematiky alchymie* (1943), že lidské nitro v sobě nosí možnost vztahu k Bohu,²⁶⁷ že v něm existuje nějaká obdoba Boha, tedy tzv. idea Boha. Lidská duše je tedy podle něj přirozeně náboženská.

Soudím, že je užitečné zde krátce zmínit to, jakým způsobem Jung zdůvodňuje svou metodu užívání v tomto případě religionistického materiálu ke znázornění duševních souvislostí. Když tedy používá metafyzický pojem Bůh, předpokládá, že je to obraz, který je od počátku lidské duše její součástí. Že pojem Bůh, ani jakékoliv náboženství, nenapadl člověka zvnějšku, (...) ale že to vše má člověk (...) v sobě a že si to tedy také vytvořil sám ze sebe. Idea božství patří podle Junga k nevykořenitelnému vlastnictví lidské duše, obraz Boha podle něj jednoduše existuje.²⁶⁸

Západní člověk má však celého Boha a také Krista jako Božího Prostředníka "venku",²⁶⁹ neboť jak víme, zdůrazňuje primárně objekt a tak také z Boha a Krista činí vnější objekt (kultu). A tam, kde se zdůrazňuje v prvé řadě to vnější, je podle Junga "vnitřní obraz Boha z nedostatku duševní kultury nevyvinutý a člověk zůstává nedotčený",²⁷⁰ neboť jsou Bůh

261 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

262 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

263 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

264 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

265 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

266 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 334

267 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 17

268 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 215

269 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 14, 18

270 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 15

a Kristus vlivem 'zpředmětnění' jaksi oloupení o svůj tajemný vztah k vnitřnímu člověku: nikdy mu nevyšli vstříc z jeho duše.²⁷¹ Nejsou v ní zkrátka prožívání. Západní člověk tak postrádá to nejhlubší a nejvyšší, protože si není vědom toho, že božská postava je nejvniřnějším vlastnictvím jeho duše. To nejhlubší a nejvyšší ale podle Junga není nikde jinde než v lidském subjektu.

Ono velké křesťanské mystérium je tak podle něj zde nejen samo o sobě, nýbrž je založeno především v lidské duši, kde spočívají ty nejvyšší hodnoty. Výzva obsažená v *Imitatio Christi*, následování Krista, tedy měla směřovat k vývoji vlastního vnitřního člověka: K přetvoření duše v onu celost, jež odpovídá Kristovu vzoru.²⁷² Význam „celý“ (*whole*) a „celost“ (*wholeness*) totiž podle Junga znamená učinit svatým (*holy*) a zároveň vyléčit (*healing*).²⁷³ Lidé však jako božský vzor (pokud vůbec) uctívají „člověka, který ztělesnil nejvyšší smysl, a samým napodobováním zapomínají uskutečnit svůj vlastní nejvyšší smysl, „napodobení Krista bychom však snadno mohli pochopit hlouběji, totiž jako závazek uskutečnit své nejlepší přesvědčení, které je též vždy nejplnějším projevem individuálního temperamentu, s takovou odvahou a s takovým sebeobětováním, jak to učinil Ježíš.“²⁷⁴

Toto téma bych ráda doprovodila již dříve slibovanou imaginací, jež podle mého soudu dokáže ilustrovat ono *Imitatio Christi* ve smyslu dosažení vnitřní celosti. Imaginace se udála v dubnu tohoto roku a to v době, kdy jsem již pracovala na tomto textu, ale kdy jsem ještě nevěděla nic o Jungově ideji Boha, *Imitatio Christi* ani o mandalách. Tato vize byla tedy mimořádně významná, neboť mě k těmto tématům postupně dovedla. A nejen proto. Aby byl význam imaginace zřejmější, uveďme, že bytostné Já v Jungově pojetí alegoricky vyplňuje také symbol krystalu jako "těžko dosažitelného skvostu".²⁷⁵

Ω Ω

Představila jsem si strom. V tom se na stromě zjevil ukřižovaný Ježíš. Vyděsil mě tento obraz, jenž se navíc stále přibližoval. Kristus měl za svůj kříž zelený strom. Z jedné strany byl obklopen jeptiškami, z druhé divochem s dlouhými zrzavými vlasy, jež splývaly dolů. V tom se obraz převrátil a já strom tentokrát viděla z ptačí perspektivy. Jeho hlavní větve mohutně zesílily. Otáčely se stále dokola a dokola ve víru neznámé mne síly, až již nebylo zřejmé, že jde o strom. 'Větve' rotovaly a rotovaly až se celá scéna stala samotným vířením. Když se obraz uklidnil, uviděla jsem sama sebe, jak se ohýbám před velikým drahokamem-krystalem. Natahovala jsem k němu ruce a on mě ovíval svou jasnou září. (...) Po nějaké době se obraz zcela změnil a já opět hleděla z ptačí perspektivy, ale

271 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 19

272 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 14

273 JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Př. č. 4

274 WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu.

275 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Str. 207

tentokrát to byla obrovská mandala, která se pode mnou rozprostírala a to přes celý mně viditelný svět. Netrvalo to dlouho a uviděla jsem druhou mandalu. V jejím středu ležel drahokam-krystal. Uchopila jsem jej do rukou a položila na svou jarem bující zahradu. Pak jsem se chopila kropící konve a zalávala jej, dokud se obraz nerozpustil.

duben 2015

Tímto z mého úhlu pohledu naprosto fascinujícím obrazem bych tuto kapitolu uzavřela, a to i přesto, že by téma vydalo na další a rozsáhlou bakalářskou práci.

XII. Spása člověka

V přednášce *Psychologie a náboženství* (1940) Jung přiznává, že kdyby to bylo možné, potlačil by všechny úvahy o právě predestinované a tak záhadné zkušenosti s mandalami. Ačkoliv jeho formulace, jak se sám vyjádřil, neblaze připomínají divoké metafyzické spekulace, ve skutečnosti ji nakonec za záhadnou nepovažuje. Ve své praxi se totiž s mandalou setkával takřka každý den. V této věci jde tak podle něj spíše o otázku zkušenosti a náboženský prožitek ten chápe jako zkušenost absolutní. Jako něco, o čem nelze disputovat: "Je lhostejné, co si o náboženské zkušenosti myslí svět; ten, kdo ji má, vlastní obrovský poklad něčeho, co se mu stalo zdrojem života, smyslu a krásy (...), má pistis /víru a důvěru/ a mír."²⁷⁶ Podle Junga neexistuje kritérium, které by takové prožitky dokázalo zbavit platnosti.

Popřít Boha, je sice možné, a pro rozum dokonce snadné, jak se Jung vyjádřil, on sám však dává přednost "živoucím divům Božím", neboť pro něj "ohnivá záře boží znamená vyšší a plnější život než popel rozumnosti",²⁷⁷ který je nic než sebevraždou. Prožitek Boha před sebou člověk nemůže popřít, nemůže se od něj odříznout. A sám Jung by ani po ničem takovém netoužil, neboť dává přednost životu: "Můj život chce zcela sám sebe. Proto musím sloužit svému bytostnému Já. Musím je tím získat. Musím je však získat proto, aby se můj život scelil. Připadá mi totiž jako hřích mrzačit život, když je přece nasnadě možnost žít jej plně".²⁷⁸

Zkušenost Boha tak podle Junga pomáhá člověku žít a to je důvod, proč si také tak pečlivě všímá symbolů, které vytváří nevědomí: "Ony jsou to jediné, jež je s to přesvědčit kritického ducha moderního člověka."²⁷⁹ Ten se jejich prostřednictvím, a obzvláště skrze symbol mandaly, "obrací zpět k vnitřnímu posvátnému okrsku, který je původem a cílem duše a obsahuje kdysi vlastněnou a poté ztracenou jednotu života a vědomí, již je třeba opět najít."

276 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

277 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 334

278 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 334

279 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

Symbol mandaly má tak podle Junga v nejvlastnějším smyslu slova spásný význam. Jestliže pak takováto zkušenost pomáhá utvářet život tak, aby byl zdravější či krásnější anebo plnější či smysluplnější pro člověka samého, pak „můžeme klidně říci: 'Byla to milost Boží.'“²⁸⁰

Tento poslední zde uvedený sen ponechám bez komentáře, neboť je, soudím, nanejvýš výmluvný.

Ω Ω

Jsem ve městě a stojím na obvykle velice rušné ulici, jež svou šířkou zabírá ulice běžné velikosti celé tři. Avšak nikde ani jediného vozu, ani jednoho živáčka, ni slyšet, ni vidět. Vzduch jest prostoupen kapénkami šedi, takže mě obklopuje „opátéranní“ šero. Povšimnu si s cuknutím hlavy, že přede mnou stojí zahrada. Je rýsována starým plotem z kovu. (...) Vstoupím dovnitř s urychlenou šlápějí, jelikož již při prvním pohledu na obsah zahrady hořím nadšením. Jemnostně a s úctou vcházím. Uvnitř stojí stromy. Jsou ještě mladé. Bez listů. Stříbrno-měděné. S popraškem nadsvěta. Větévky mířící vzhůru jsou mezi sebou propojeny, propleteny. Vínovou popínavou rostlinou. Bez listů. Tvoří společně umělecké dílo. Cítím, že přesně toto jsem hledala, hledala, hledala... Čekala jsem právě na tento okamžik. *Až vstoupím do této skorem náboženské zahrady.* 8.9. 2009

A nyní, prosím, přistupme k poslední kapitole této práce a představme si významné mezníky života C. G. Junga.

XIII. Carl Gustav Jung a významné mezníky jeho života se zvláštním zřetelem na předmět této práce

V tomto posledním oddílu čerpáme ještě jednou z předmluvy *Červené knihy* (2010), jejíž autor Sonu Shamdasanu vycházel z Jungových pamětí, které Jung napsal na sklonku svého života. Tento spis s názvem *O událostech ze začátku mého života* se poté stal součástí knihy *Vzpomínky, sny, myšlenky*, již zapsala a k vydání připravila Jungova spolupracovnice Aniela Jaffé.

C. G. Jung se narodil v roce 1875 v Keswilu u Bodamského jezera. Kromě studia medicíny se také věnoval intenzivní četbě, zejména dílům Goetheho, Nietzscheho či Schopenhauera. Zajímal se také o spiritismus, který v té době, tedy ve druhé polovině 19. století, přitahoval mnoho předních učenců, jejichž cílem bylo vědeckými prostředky zkoumat nadpřirozeno.²⁸¹ V roce 1899 se potom Jung rozhodl specializovat na psychiatrii, přičemž své studium ukončil disertační prací, která se zabývala právě spiritistickými seancemi. Přistupoval

280 JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha.

281 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 196

k nim z čistě psychologického hlediska a to konkrétně jako k prostředku osvětlení studia podprahového vědomí, což bylo na studii velmi výjimečné. Roku 1900 pak přijal místo lékařského asistenta ve švýcarské nemocnici v Burghölzli a v roce 1902 se zasnoubil s Emmou Rauschenbachovou, kterou si později vzal a měl s ní pět dětí.

Později pak své místo v Burghölzli dočasně opustil a odešel studovat do Paříže k psychologu Pierru Janetovi. Během svého pobytu věnoval hodně času malování a návštěvě muzeí. Nejvíce se soustředil na starověké umění, egyptské historické památky či díla renesance. Nato odjel do Londýna a zajímal se také o tamní sbírky, přičemž zvláštní pozornost tentokrát věnoval těm egyptským, aztéckým a inckým. Po návratu opět nastoupil do nemocnice v Burghölzli a zabýval se analýzou jazykových asociací. Na jejím základě pak spolu s kolegy vytvořil obecnou psychologii komplexů.

V roce 1906 navázal dnes mnoha mýty opředený vztah s Freudem. Velmi záhy vznikla jakási "freudocentrická" legenda, která Freuda a psychoanalýzu představuje jako hlavní zdroj Jungovy práce.²⁸² Jung s tímto tvrzením však mnohokrát nesouhlasil: "Své vědecké postavení i nauku o komplexech jsem měl před setkáním s Freudem. Učitelé, kteří mě ovlivnili ze všech nejvíce jsou Bleuler, Pierre Janet a Théodore Flournoy."²⁸³ S Jungem a právě zmíněným Eugenem Bleulerem v čele se pak nemocnice v Burghölzli brzy stala centrem psychoanalytického hnutí. A právě díky jejich zastání získala podle Shamdasanu psychoanalýza své místo v německém psychiatrickém světě, což vyústilo v založení *Mezinárodní psychoanalytické společnosti* v roce 1910. Jung byl jmenován jejím prezidentem a tak se stal hlavním architektem psychoanalytického hnutí.²⁸⁴

V roce 1908 si potom nechal postavit dům na břehu Curyšského jezera v Küsnachtu, kde strávil zbytek svého života. Krátce na to se vzdal místa v Burghölzli, aby se mohl věnovat své rozvíjející se praxi a výzkumným zájmům. Studoval mytologii, folklór, náboženství a také alchymii, což pro něj bylo nanejvýš vzrušující a opojné. V roce 1925 vzpomíná: "Přistupoval jsem ke všem těm fantastickým postavám - kentaurům, nymfám, satyrům, bohům a bohyním - jako kdyby to byli mí pacienti a já jsem je analyzoval. Když jsem četl řecký (...) mýtus, bylo to, jako by mi choromyslný vyprávěl svou anamnézu."²⁸⁵ Studium mýtu však také Jungovi odhalilo, že mýtus jaksi postrádá, a to tak silně, až si sám sobě musel říci: "Co je to mýtus, který žiješ? Neuměl jsem na to odpovědět, ale musel jsem si přiznat, že jsem nežil ani mýtem, ani v něm, nýbrž spíše v nejistém mraku názorových možností, které jsem však pozoroval s

282 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 197

283 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Nepublikovaný článek 30.léta 20.stol. "Das Schizma in der Freudschule"

284 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 198

285 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 199

narůstající nedůvěrou. (...) Z toho pro mě přirozeně vyplynulo, že musím poznat svůj mýtus a považoval jsem to za úkol par excellence."²⁸⁶

V roce 1912 měl potom několik významných snů. O jednom z nich se později v roce 1925 vyjádřil, že "byl počátkem přesvědčení, že nevědomí neobsahuje jen nehybný materiál, ale že tam dole je něco živoucího."²⁸⁷ Neznal však žádnou techniku, jak dosáhnout k jádru této aktivity a tak se pustil do analyzování sebe sama. Zároveň se také věnoval svým dětským zálibám, neboť cítil, že potřebuje oživení dětských vzpomínek. A tím se dostáváme ke slibovanému přiblížení jeho experimentování se sebou sama. V roce 1913 pak prožil při cestě vlakem bdělou vizi Evropy, která byla zničena katastrofickou povodní. Toto zjevení se opakovalo po dvou týdnech při stejné cestě. Nutno dodat, že Jung již od dětství zažíval různé výjimečné vidiny a vize, přičemž měl podle Shamdasanu schopnost si je navozovat záměrně. Po tomto katastrofickém zážitku ve vlaku se však obával, že se zblázní. A hned nato přišel další : uviděl potoky krve "od západu na východ".²⁸⁸

Na tento zážitek tentokrát zareagoval tak, že obrátil pozornost na vlastní fantazie, přičemž si vše pečlivě zaznamenával. Musel však podle svých slov překonávat značný odpor, neboť do té doby byla fantazie pro něj "jako forma myšlení naprosto nečistá, (...) z intelektuálního pohledu zcela nemorální."²⁸⁹ Po prvním období psaní, kdy popisoval kupříkladu své sny, si nakonec vymyslel techniku pronikání 'hlouběji': "Představoval jsem si, že kopu jámu, a přijal jsem tuto fantazii jako zcela reálnou".²⁹⁰ Sny mu totiž stále dokola naznačovaly, že v jejich pozadí probíhá určitá aktivita. A on jí chtěl umožnit, aby se vyjevila. Za jeho postupem byl tedy jasný záměr: nechat psychické obsahy, aby se spontánně a zjevně představovaly. První takový pokus se uskutečnil 12. prosince 1913²⁹¹ a tehdy se zrodila Jungova metoda aktivní imaginace. V průběhu roku 1914 se mu potom ve snu objevil onen nanejvýš významný stařec s býčími rohy a čtyřmi klíči Filemón, o němž již byla zmínka. Byl personifikací mimořádného vhledu a Jung jej měl jako svého gurua, neboť jej "učil (...) postupně chápat psychickou objektivitu, 'skutečnost duše'".²⁹² Moment objevení Filemóna Jung v *Červené knize* komentoval následovně: „Začíná mýtus, ten, který lze jen žít, ne zpívat. Mýtus, který se píše sám.“²⁹³

Téhož roku 1914 se pak vzdal funkce prezidenta *Mezinárodní psychoanalytické*

286 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 199

287 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 200

288 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 200

289 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 203

290 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 201

291 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 201

292 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 203

293 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 323

společnosti a odstoupil také z místa přednášejícího na lékařské fakultě Curyšské univerzity. Aktivně se však zapojoval do činnosti *Sdružení pro analytickou psychologii*, které vzniklo oddělením od *Mezinárodní psychoanalytické společnosti* a to na základě sporů se Sigmundem Freudem. Také si zachovával bohatou terapeutickou praxi. Během dne se tedy věnoval svému povolání a rodině a večery trávil zkoumáním sebe sama prostřednictvím aktivní imaginace. A když se později dozvěděl, že vypukla válka, pochopil, že jeho dřívější fantazie z vlaku neznázorňovala to, co se stane jemu, ale Evropě, a že tedy šlo o předvídaní kolektivní události. Takový sen později nazval "velkým" či "významným". Dřívější pocit šílenství byl tedy způsoben tím, že se kolektivní obsahy valily do jeho vědomí. A právě toto poznání Junga přimělo k tomu, aby zjistil, zda a do jaké míry totéž platí i pro jiné fantazie. Tak začal pracovat na svém „Opus“ *Červené knize* a ilustrovat její text obrazy. Toto experimentování se sebou samým zároveň předznamenalo změnu v jeho analytické práci. Svě pacienty vybízel, aby se pustili do podobného procesu. Dával jim pokyny, jak provádět aktivní imaginaci, vést vnitřní dialogy a malovat či jinak ztvárňovat své představy. Jungova konfrontace s nevědomím tedy podle všeho nebyla jakýmsi osamělým počinem, ale mnohem spíše kolektivním podnikem, do něhož s sebou bral i pacienty a další osoby. Kolem Junga se tak utvořila určitá avantgardní skupina.

V roce 1916 pak vytvořil první mandalu - "zcela si nevědom, co to znamená."²⁹⁴ Když nato nastoupil do vojenské služby, nakreslil během několika měsíců do svého vojenského zápisníku řadu dvaceti sedmi dalších takových obrazců. Zpočátku jim nerozuměl, ale cítil, že jsou velmi důležité. Jen pozvolna podle svých slov přicházel na to, co mandala vlastně je: "Vznik - změna, věčná hra věčného smyslu. A to je bytostné Já, celost osobnosti, která je - když jde vše dobře - harmonická (...). Mé obrazy mandal byly kryptogramy stavu mého bytostného Já, jež mne byly denně doručovány."²⁹⁵ A tak jej také poprvé napadla živá idea bytostného Já: "Připadalo mi to jako monáda, kterou jsem a která je mým světem. Mandala představuje tuto monádu a odpovídá mikrokosmické přirozenosti duše."²⁹⁶ Nevěděl sice zatím, kam tento proces směřuje, ale začínal chápat, že mandala představuje cíl procesu: "Teprve, když jsem začal malovat mandaly, uviděl jsem, že všechny cesty, kterými jsem se ubíral, a všechny kroky, které jsem učinil, vedly zase k jednomu bodu, totiž ke středu. Bylo mi stále zřejmější, že mandala je centrum. Je to výraz všech cest."²⁹⁷ V roce 1923 pak začal stavět svou Bollingenskou věž, která je ztvárněním něčeho menšího než samotného individuálního

294 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 206

295 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 208

296 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 208

297 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 208

procesu.

V roce 1930 svůj experiment s aktivní imaginací ukončil a vrátil se k vědě. Aby totiž ukázal empirickou platnost koncepcí, které odvodil ze svých zážitků, musel dokázat, že proces zachycený v *Červené knize* není jedinečný. A tak v roce 1934 vydal první případovou studii zaměřenou na vyličení individuálního procesu.²⁹⁸ Pak pokračoval ve svém vědeckém zkoumání, přičemž úspěch střídal další: v roce 1935 uskutečnil přednášku s názvem *O symbolice snů v individuálním procesu*, hned nato proběhlo pět *Tavistockých přednášek* v Londýně, v roce 1938 založil na Curyšské univerzitě *Vzdělávací institut pro psychoterapii* a v roce 1942 přijal profesorství lékařské psychologie na Basilejské univerzitě. V roce 1948 byl pak otevřen *Institut C. G. Junga*. Roku 1955 zemřela jeho manželka Emma a sám C. G. Jung o šest let později 6. června 1961. *Čest jeho památce*.

298 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 221

XIV. Závěr

Domnívám se, že to, jak se Jung dívá na západního člověka, tedy jako na jednostranně orientovaného, samozřejmě s omezením vystihuje základní klima doby. Způsob, jenž potom navrhuje k vymanění se z těchto ideálů, pak shledávám jako smysluplný a účelný, pravděpodobně však dosti vzdálený všem, kteří jsou věrni právě oněm ideálům. Pro takové jedince by Jungův přístup mohl být snad příliš fantastický (ve svém negativním významu, tedy přemrštěný a neskutečný) a také obtížně srozumitelný. Jsem však současně toho názoru, že těm lidem, kteří naopak onu fantastičnost pojmu v jejím pozitivním smyslu, tedy jako něco jedinečného a podivuhodného, a ponoří se do své hlubiny tak, jak to učinil Jung, se otevře nezměrný ba snad nekonečný prostor skýtající ty nejúžasnější, i když mnohdy ty nejděsivější, věci světa.

Práce na tomto skromném díle byla pro mě opravdu mimořádná, neboť mi přinesla zásadní rozšíření mého povědomí o snění a o psychických procesech vůbec. Samozřejmě jsem v jejím průběhu čelila celé řadě komplikací. Mezi ty nejtíživější patřilo neustálé rozhojňování materiálu, kterým jsem byla několikrát doslova zadušena. Vytvořit výtah toho opravdu nosného bylo nadmíru zdlouhavé a náročné. Soudím však, že se to nakonec přeci jen podařilo, i když se mi kupříkladu neustálé odkazování se k dalšímu či naopak předešlému textu, a také posloupnost kapitol druhé části práce, nezdá zcela stoprocentní. Lépe jsem však tyto problémy prozatím nedokázala vyřešit.

Také bych chtěla podotknout, že se na mnohá témata bohužel vůbec nedostalo. Jak bylo předestřeno, cesta individuace je natolik rozmanitá, že by vůbec jednotlivé její kroky tak, jak je nastínil Jung, a dále například téma ideje Boha, vyžadovaly rozsáhlé studie. Obsáhnout ostatně celé jeho, podotýkám celoživotní, dílo, je rozsáhlý projekt, neboť se jedná o dílo nadmíru objemné. To lze však zároveň vnímat jako velkolepý plán do budoucnosti, z něhož se můžeme jen radovat.

Závěrem bych ještě zmínila, že od nynějška, jak bylo možno postřehnout, k mému zájmu o sny přibyla také aktivní imaginace, s níž jsem dosud měla jen malé zkušenosti. Od té doby, co jsem však s touto metodou začala experimentovat, pochopila jsem, že mám před sebou obrovské, ale opravdu obrovské dobrodružství, neboť můj vnitřní svět se samosebou jenom hemží rozličnými bytostmi. Mimo jiné bych tak chtěla začít pracovat na své vlastní "červené knize", jíž dám ale na každý pád úplně rozličný název, neboť je to přeci jenom má vlastní cesta.

*„Začíná mýtus, ten, který lze jen žít, ne zpívat.
Mýtus, který se píše sám.“²⁹⁹*

299 JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Str. 323

X.I.V. Seznam literárních pramenů

1. JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno. 1997. 436 stran. ISBN: 80-85880-14-8.
2. JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno. 1997. 440 stran. ISBN: 80-85880-16-4.
3. JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla III. Osobnost a přenos. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno. 1998. 406 stran. ISBN: 80-85880-18-0.
4. JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno. 2001. ISBN: 80-85880-23-7 .
5. JUNG, Carl Gustav: Výbor z díla V. Snové symboly individuálního procesu. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno. 1999. 318 stran. ISBN: 80-85880-19-9.
6. JUNG, Carl Gustav: Analytická psychologie. Její teorie a praxe: Tavistocké přednášky. Academia. 1993. 208 stran. ISBN: 80-200-0480-7.
7. JUNG, Carl Gustav: Červená kniha. Portál. Praha, 2010. 372 stran. ISBN: 978-80-7367-767-1.
8. JUNG, Carl Gustav: Člověk a duše. Academia. Praha. 1995. 278 stran. ISBN: 80-200-0543-9
9. JUNG, Carl Gustav: Mandaly – obrazy z nevědomí. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno. 1998. 128 stran. ISBN: 80-85880-17-2.
10. JUNG, Carl Gustav: Aion. Příspěvky k symbolice bytostného Já. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno. 2003. 296 stran. ISBN: 80-85880-26-1.
11. WILHELM, Richard; JUNG, Carl Gustav: Tajemství zlatého květu. Vyšehrad. 2004. 160 stran. ISBN: 80-7021-723-5
12. SHARP, Deryl: Slovník základních pojmů psychologie C. G. Junga. Nakladatelství Tomáše Janečka. 2005. 174 stran. ISBN: 80-85880-39-3.
13. JACOBI, Jolande: Psychologie C. G. Junga. Portál. Praha. 2013. 216 stran. ISBN 978-80-262-0353-7.
14. KAST, Verena: Dynamika symbolů. Portál. Praha. 2014. 208 stran. ISBN: 978-80-262-0676-7.
15. KAST, Verena: Imaginace jako prostor setkání s nevědomím. Portál. Praha. 2010. 168 stran. ISBN: 978-80-7367-702-2.
16. KAST, Verena: Sny. Práce se sny v psychoterapeutické praxi. Portál. Praha. 2013. 224

stran. ISBN: 978-80-262-0487-9.

- 17.** DIECKMANN, Hans: Sny jako řeč duše. Hlubinně psychologický výklad snů. Portál. Praha. 2004. 206 stran. ISBN: 80-7178-858-9.
- 18.** AEPPLI, Ernst: Psychologie snu (včetně 500 symbolů ve snech). Sagitaurus. 2001. 259 stran. ISBN: 80-86270-04-1.
- 19.** SANFORD, John A.: Sny a léčení. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno. 1993. 138 stran. ISBN: 80-900802-5-1.
- 20.** HILLMAN, James: Sny a podsvětí. Nový pohled na sny rozšiřující klasické teorie S. Freuda a C. G. Junga. Portál. 1999. 206 stran. ISBN: 8071783013.
- 21.** FROMM, Erich: Mýtus, sen a rituál. Aurora. 1999. 224 stran. ISBN 80-85974-70-3.
- 22.** FRANZ, Marie-Louise von: Psychologický výklad pohádek. Smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie. Portál. Praha. 2011. 184 stran. ISBN: 978-80-7367-894-4.